

בס"ד. אחרון של פסח, ה'תשל"ג

(הנחה בלתי מוגה)

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות! הנה ידוע שיש ב' פירושים בפסוק זה. הא', שימי צאתך מארץ מצרים שבהם היו נסים ונפלאות הם רק דוגמא (כימי גו') לנסים ונפלאות שיראה הקב"ה בגאולה האמיתית והשלימה שעתידה לבוא ע"י משיח צדקנו². והב'³, כמבואר בזהר⁴ שהנסים דלעתיד לבוא יהיו באופן של נפלאות אפילו בערך הנסים שהיו ביצי"מ, אלא שאעפ"כ מדמה הכתוב את הגאולה העתידה (אראנו נפלאות) לימי צאתך מארץ מצרים, כיון שכללות ענין הגאולה התחיל ביצי"מ. ועד"ז מצינו במ"ש בנוגע לקרי"ס עד יעבור עמך הוי' עד יעבור עם זו קנית⁵, שגם בזה יש ב' פירושים. הא'⁶, שעד יעבור עמך ה' קאי על קרי"ס, ועד יעבור עם זו קנית קאי על בקיעת הנהר לע"ל, כמ"ש⁷ והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר גו'. והב'⁸, שכל הפסוק קאי על לעת"ל, כדיוק לשון הכתוב עד יעבור גו' עד יעבור גו', ששניהם בלשון עתיד וְלֹא כִּמוּ בַּפְּסוּקִי הַפֶּךְ יִם לִיבִשָּׁה בְּנֵהר יַעֲבֹר בְּרִגְלִי שֶׁם נִשְׁמַחָה בּוֹ, שֶׁמ־שׁ הַפֶּךְ יִם לִיבִשָּׁה, בלשון עבר, קאי על קרי"ס, ובנהר יעברו ברגל (ואח"כ שם נשמחה בו), בלשון עתיד, קאי על לעת"ל (כמ"ש והניף ידו על הנהר גו'), משא"כ כאן נאמר עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, שניהם בלשון עתיד, ששניהם קאי על לעת"ל, אלא שאעפ"כ נזכר ענין זה בשירת הים, כיון שכללות ענין זה התחיל ותלוי בקרי"ס, דכשם שהי' הענין דקרי"ס כשיצאו בני' ממצרים, כך גם בגאולה העתידה יעבור עמך ה' גו' כאשר והניף ידו על הנהר גו'. אך צריך להבין מה הם ב' עניני העברה שיהיו לעת"ל, העברה א', עד יעבור עמך ה', ואח"כ תהי' העברה שני', עד יעבור עם זו קנית. והנה, מדיוק

(5) בשלח טו, טז.	(1) מיכה ז, טו.
(6) שער האמונה פנ"ו. פס"א.	(2) ראה מפרשים עה"פ.
(7) ישעי' יא, טו.	(3) ראה ד"ה תפול עליהם בתו"ח בשלח
(8) תורת חיים שם קפה, ב ואילך. מאמרי	קפה, ג ואילך. ד"ה הנ"ל במאמרי אדמו"ר
אדמו"ר האמצעי שם. סידור (עם דא"ח) שער	האמצעי דרושים לפסח ע' רג ואילך. אוה"ת
חג המצות רצב, ד [תכח, ג] ואילך.	נ"ך עה"פ ח"א ע' תפז.
(9) תהלים סו, ו.	(4) ח"א רסא, ב.

לשון הכתוב נראה לומר החילוק ביניהם, שהעברה הא', עד יעבור עמך הוי', קשורה לשם הוי', ואילו העברה השני', עד יעבור עם זו קנית, היא למעלה משם הוי'. ועוד ענין בזה, שבהעברה הא' נאמר עד יעבור עמך סתם, ואילו בהעברה הב' נאמר עד יעבור עם זו קנית, שהעם נעשה באופן של קנין. ובפרט לפי המבואר¹⁰ שעם זו קנית הו"ע שלישי, והיינו, שלאחרי עד יעבור עמך ה', ואח"כ נאמר עד יעבור סתם, הנה לאח"ז מוסיף הכתוב ענין שלישי, עם זו קנית, שהעם נעשה באופן של קנין. וכמו בפסוק הפך ים ליבשה, שלאחרי ב' הענינים דהפך ים ליבשה, בנהר יעברו ברגל, מוסיף הכתוב ענין שלישי, שם נשמחה בו, וכמשי"ת לקמן.

ב) ולהבין זה צריך להקדים תחילה החילוק בין קרי"ס לבקיעת הנהר דלעת¹¹, דלכאורה, כיון שכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, היינו, שהכתוב מדמה את הגאולה העתידה לגאולת מצרים, א"כ מהו טעם החילוק ביניהם, שבקרי"ס נקרע הים לי"ב גזרים (כמארז"ל עה"פ לגזור ים סוף לגזרים¹²), ולעת"ל נאמר¹³ והכהו לשבעה נחלים, דלכאורה הי' צ"ל בשניהם בשוה (או בשניהם לי"ב או בשניהם לז'). גם צריך להבין¹³, למה הוצרך להיות כל הענין דקרי"ס, דלכאורה, אם הטעם הוא בגלל שהיו צריכים לילך לא"י, הרי כמה דרכים למקום, ולמה הי' צ"ל קריעת הים דוקא, ובפרט לפי המבואר בתוס'¹⁴ שבאותו צד שירדו באותו צד עלו, הרי צ"ל למה הי' כל הענין דקרי"ס.

אך הענין הוא¹¹, שקרי"ס הי' הכנה למ"ת, והיינו, שנוסף על כללות ענין גלות מצרים שהי' כדי לזכך את העולם ובפרט את בני"י (לפעול בהרע שבהם באופן של אתכפיא¹⁵ ואתהפכא כו'¹⁶) שיוכלו לקבל את התורה, כמ"ש¹⁷ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, הוצרכה להיות ההכנה למ"ת גם ע"י הענין דקרי"ס. ועד"ז יהי' גם לעת"ל, שבכדי שיוכלו לקבל תורתו של משיח, צ"ל זיכוך נוסף בנוגע לעולם ובנוגע לבני"י, שזהו הטעם לשאר הגלויות, כדי לברר בהם את העולם ואת בני"י, ונוסף לזה תהי' גם ההכנה וההקדמה דוהניף ידו על

13) ראה שער האמונה שם.

14) ערכין טו, א — ד"ה כשם. הובא בד"ה והניף שם. ד"ה הנ"ל תרח"ץ (סה"מ תרח"ץ ע' קצח ואילך).

15) ראה תניא ספלא.

16) ראה אוה"ת בהעלותך ע' שסז.

17) שמות ג, יב.

10) תורת חיים שם קמט, ג, רה, ד. סידור שם רצג [תכט], א ואילך.

11) ראה שער האמונה פנ"ב ואילך. וראה ד"ה והניף ידו בלקו"ת צו טז, ד ואילך.

12) תהלים קלו, יג. פרשי" עה"פ. פרקי

דר"א פמ"ב (וברד"ל שם). מכילתא בשלח יד, טז.

הנהר גו', כמו שהיתה ההכנה וההקדמה למ"ת עי"ז שהפך ים ליבשה. אלא שבמ"ת ניתן (בגלוי) רק נגלה דתורה, שבאה במדה וגבול, עד שישנו דין בהל' ת"ת¹⁸ בנוגע למי שלמד כבר כל התורה כולה, משא"כ לעת"ל כתיב¹⁹ ישקני מנשיקות פיהו, שהו"ע גילוי תורתו של משיח, פנימיות התורה, שהיא ארוכה מארץ מדה²⁰, בלי גבול. וזהו הטעם שגלות האחרון שהוא הכנה לגילוי פנימיות התורה הוא ארוך יותר (באי"צ) מגלות מצרים שהי' הכנה רק לגילוי דנגלה דתורה.

ג) **וביאור הענין**, דהנה, מבואר באגה"ק²¹ (ע"פ מ"ש ברע"מ²²) כללות החילוק בין נגלה דתורה לפנימיות התורה, שנגלה דתורה נקראת עץ הדעת טוב ורע, ופנימיות התורה נקראת עץ החיים. והיינו, שהגם שעל התורה נאמר²³ הלא כה דברי כאש, הרי נגלה דתורה מתלבשת בעניני טו"ר כדי לבררם (ואפילו פרטי ההלכות שאינם שכיחים, הרי יש להם שרש למעלה, וע"י שמברר אותם מתברר שרשם למעלה כו'²⁴). וענין זה שייך לספירת המלכות, שרגלי' יורדות מות²⁵, שיוודת לבי"ע לברר בירורים, וכ"ה בענין התורה שענינה לברר בירורים כו'.

אך כשהוצרכו לפעול הבירור ע"י התורה שנתלבשה בטו"ר באופן שיהי' ניכר בגשמיות העולם, הוצרך להיות תחלה זיכוך העולם ובני". וענין זה נעשה ע"י קרי"ס, שענינה הפך ים ליבשה. דהנה, ים סוף הוא בחי' המלכות, סופא דכל דרגין²⁶, ולא רק כפי שהיא באצילות, אלא גם כפי שמתלבשת בבי"ע, ועד שיוודת להיות בבחי' כח הפועל בנפעל, שעז"נ²⁷ לעולם ה' דברך (דבר ה', מלכות) נצב בשמים, כפי' הבעש"ט²⁸ שתיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך הרקיע להחיותו, וכמו"כ בכל הנבראים. וזהו שנקראת בשם ים, שמורה שענין האלקות הוא בהעלם (בדוגמת הים שמכסה על היבשה שתחתיו), והיינו, שאע"פ שדבר ה' מהוה ומחי' ומקיים את הנבראים, מ"מ, הרי זה בהעלם, וכידוע שע"י הדיבור בלבד אי אפשר להבין, כי אם מי שהוא בעל שכל מצ"ע, וגם אז ה"ה מקבל ע"י הדיבור רק חיצוניות השכל, אבל פנימיות השכל

23 ירמי' כג, כט. וראה ברכות כב, א.
24 ראה תניא קר"א קנט, ב.
25 משלי ה, ה. וראה אוה"ת עה"פ.
26 ראה בהנסמן בהערה 11.
27 תהלים קיט, פט.
28 תניא שעהיה"א פ"א.

18 פ"א ס"ד-ה. פ"ה ס"ב ואילך. פ"ג ס"ז.
19 שה"ש א, ב ובפרש"י. ד"ה והניף שם (לקו"ת שם יז, א. סה"מ תרח"ץ ע' קצט).
20 איוב יא, ט.
21 סכ"ו.
22 בזהר ח"ג קכד, ב.

נשאר בהעלם (עד ארבעין שנין, שאז קאים אדעתי' דרבי²⁹), לפי שענין הדיבור הוא ים המסתיר. ובפרט לפי המבואר³⁰ שלא כל השכל נמשך בהדיבור, אלא רק חלק העשירי, והכוונה לחלק העשירי במספר, וכש"כ באיכות, שהרי התשע כחות שלמעלה מהדיבור הם הרבה יותר נעלים ממנו, וא"כ, גם מה שבארבעין שנין קאים אינש אדעתי' דרבי, הרי זה רק בחלק שנמשך בדיבור, אבל שכל הרב עצמו שלא נמשך בדיבור, לא יבוא לזה התלמיד כלל, אפילו לאחר ארבעין שנין, כיון שהוא באי"ע להתלמיד. ומכל זה מובן שמה שנמשך מדבר ה' להאיר העולמות, הוא רק מעט מזעיר, וזה גופא הוא בהעלם, ולכן נקרא בשם ים. ועז"נ הפך ים ליבשה, שבכדי לפעול שדבר ה' ישנה (איבערמאָכן) את העולם, הוצרך להיות קודם הענין דהפך ים ליבשה, שזוהי בקיעת המחיצה שבין אצי' ובי"ע³¹, ואח"כ יבואו בני' בתוך הים³², שהם שני אופני ההליכה, העלאה מלמטלמ"ע, והמשכה מלמעלמ"ט³³, שזהו גם המבואר בחסידות³⁴ שיש ב' דעות בענין קרי"ס, דעת הזהר³⁵ שבי"ע עלה לאצי', ודעת האריז"ל³⁶ שאצי' ירד לבי"ע. ועז"נ¹² לגזור ים סוף לגזרים, שנקרע הים לי"ב גזרים, כנגד י"ב שבטים, וכמו הים שבביהמ"ק, שעמד על שני עשר בקר שלשה פונים צפונה וגו'³⁷, וכמו סדר ד' הדגלים שהי' במדבר, שבכל דגל היו ג' שבטים כו'. ועז"נ ששם עלו שבטים שבטי י"ה³⁸, שע"י קרי"ס בפרסא שבין האצי' ובי"ע, עלו י"ב השבטים לאצי', ואח"כ היתה גם ההמשכה מאצי' לבי"ע ע"י י"ב מסילות.

וכל זה הוא הענין דקרי"ס, שהו"ע בקיעת הפרסא שבין אצי' לבי"ע, שהי' הכנה רק למ"ת דנגלה דתורה. משא"כ ההכנה לקבל פנימיות התורה, עץ החיים, בחי' ז"א³⁹, היא ע"י בקיעת הנהר, בחי' בינה⁴⁰. דהנה, כשם שיש פרסא בין אצילות לבי"ע ובין מלכות וז"א, כמו"כ יש פרסא בין מוחין ומדות, ולכן צ"ל בקיעת הנהר, דהיינו בקיעת הפרסא שבין

שם ע' ריב. שם ע' רכב. ובכ"מ.

(35) ח"ב מח, ב.

(36) פע"ח שער חג המצות פ"ח.

(37) מלכים-א ז, כה.

(38) תהלים קכב, ד.

(39) ראה זח"א לו, סע"ב ובמקדש מלך

שם. הובא בקונטרס עץ החיים פ"ג (ע' 21).

(40) לקו"ת שם. תו"ח שם קפה, ג. קצו,

א ואילך.

(29) ראה ע"ז ה, ב.

(30) ד"ה כי בחפזון תש"ח פ"ד (סה"מ

תש"ח ע' 155). ועוד.

(31) ראה תורת חיים שם קפו, ג. קצא, א.

קצו, ב ואילך.

(32) בשלח יד, כב.

(33) שער האמונה פרק נד (פז, א).

(34) ראה תו"ח שם קצו, ב. סידור שם

רפט, ד [תכד, ג]. מאמרי אדמו"ר האמצעי

הבינה לז"א שעז"נ⁴¹ על ראשי החי' רקיע כעין הקרח הנורא, ועי"ז יהי' עליית ז"א בבינה, וכן המשכת בינה לז"א, היינו, שגם בשעה שנמשכת לז"א יאיר האור דבינה כפי שהוא בבינה עצמה. וכיון שז"א הוא ז' מדות, לכן תהי' הבקיעה (והכהו) לשבעה נחלים.

ד) אמנם כיון שפנימיות התורה היא ארוכה מארץ מדה, הרי מובן שיש בזה גופא עליות לאין קץ, עלי' אחר עלי', וכמ"ש אראנו נפלאות, פלא אחר פלא. ובכללות הם ב' העליות דעד יעבור עמך הוי' ועד יעבור עם זו קנית, דעלי' הא' תלוי' בשם הוי', ועלי' הב' היא למע' משם הוי' [ע"ד שמצינו לגבי יוה"כ⁴², שמ"ש⁴³ לפני הוי' תטהרו, הרי זה שייך עדיין לשם הוי', ומ"ש⁴³ כי ביום הזה יכפר עליכם, הוא למע' משם הוי'], והיינו, דמ"ש עד יעבור עמך הוי', הוא להסיר הפרסא שבין מדות למוחין (ובפרט בחי' החכמה), שעי"ז נעשית העלי' בשבעה נחלים (ז"א), אבל זוהי רק הסרת הפרסא שבין אותיות יו"ד ה"א, דקאי על בחי' המוחין, לאותיות וא"ו ה"א, דקאי על בחי' המדות, שנעשה ע"י והניף ידו על הנהר גו' והכהו לשבעה נחלים, ואח"כ היא העלי' הב', עד יעבור סתם, למעלה משם הוי', שהו"ע הסרת הפרסא (לא רק שבין מוחין למדות, אלא גם הפרסא) שבין אצילות לכתור (בין חכמה לכתור). ולאח"ז בא הענין הג' — עם זו קנית, שמורה על חביבות יתירה שאין למעלה הימנה, והו"ע העלי' לעצמותו ומהותו ית' שלמעלה מהכתור (שעולה בפנימיות אבא שהוא פנימיות עתיק⁴⁴). ועד"ז גם במ"ש הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל, שהם בדוגמת ב' העליות דעד יעבור גו' עד יעבור, ואח"כ נאמר שם נשמחה בו, בו בעצמותו⁴⁵, שהוא בדוגמת הענין דעם זו קנית, שהוא למעלה מכל העליות.

ובכללות הם שני הזמנים שיהיו בימות המשיח⁴⁶, ימות המשיח ולאח"ז עולם הבא, ששני הזמנים יהיו ע"י משיח צדקנו, אלא שבתחלה יהי' הזמן דסעודת לויתן ושור הבר⁴⁷, ולאח"ז יהי' הזמן שלמעלה מסעודה (דאע"פ שלויתן ושור הבר הם ענינים נעלים, הרי זה

41) יחזקאל א, כב. וראה סידור (עם
 דא"ח סג, ב [קב, ג] ואילך. המשך תער"ב
 ח"ב ע' תתצו [ח"ד ע' א'קפה].
 42) ראה תו"מ סה"מ תשרי ע' צח.
 43) אחרי טז, ל.
 44) ראה פע"ח שער הק"ש פט"ו. וראה
 הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ הש"ת ע'
 45) ראה תו"א בשלח סד, ג.
 46) ראה המשך תרס"ו ע' צו [קכט]
 ואילך. ע' קה [קמ] ואילך.
 47) ראה ב"ב ער, ב ואילך. ויק"ר פי"ג,
 ג. ועוד.

שייך עדיין לענין הסעודה, משא"כ לאח"ז יהי הזמן שלמעלה מסעודה), וזהו הענין דעולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתי' אלא צדיקים יושבים ונהנין מזיו השכינה⁴⁸. והחילוק ביניהם הוא ע"ד מה שרואים למטה באדם, ע"ש אדמה לעליון⁴⁹, שבכח הכי נעלה שהוא כח התענוג ישנם ב' אופנים⁵⁰, הא' הוא תענוג המורגש, שהו"ע פנימיות עתיק כפי שמלוכש בפנימיות אבא, שהוא באופן של הרגש, והב' הוא תענוג נעלה יותר, תענוג עצמי הבלתי מורגש. וז"ש עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם, ולאח"ז מוסיף זו קניית, שהו"ע הקנין, שנעשה לדבר אחד עם עצמותו ומהותו ית', שאז הוא יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים⁵¹, שהוא למעלה מענין העליות. והענין בזה, דהנה, מה שאמרו רז"ל⁵² אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, הרי זה קודם תחה"מ דוקא⁵³, שאז הוא עדיין גמר הביירוים ושלימות העבודה, וכמבואר במ"א⁵⁴ שאז תהי' גם תכלית השלימות בעבודת הקרבנות, שעז"נ⁵⁵ אדם כי יקריב, כיון שאז תהי' תכלית ושלימות מדריגת האדם, ומזה מובן שכן הוא גם בנוגע לשאר המצוות, וכמ"ש באגה"ק⁵⁶ דמה שאמרז"ל⁵⁷ דמצוות בטילות לעת"ל, היינו בתחיית המתים, אבל לימות המשיח קודם תחה"מ אין בטלין. אמנם למעלה מזה הוא מ"ש⁵⁸ הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד, שהוא למעלה ממדריגת אדם⁵⁹, דאדם הוא ר"ת אדם דוד משיח⁶⁰, וכאן האותיות הם בסדר הפוך (מאד), שהוא למעלה ממדריגת אדם, וקאי על הזמן שלאחר גמר הביירוים. ובאמת הנה גם לאחר תחה"מ יהיו עליות כו', כמ"ש⁶¹ ילכו מחיל אל חיל. ורק לאח"ז יהי מעמד ומצב שהוא למעלה מכל עניני עליות.

(ה) **וזיהו** כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, דאע"פ שבקרי"ס נקרא הים ליי"ב גזרים, ולעת"ל כתיב והכהו לשבעה נחלים, מ"מ, הרי זה בדוגמת ענין קרי"ס שביצי"מ, ולאח"ז ישנו הפי' שיהיו

---

48) ברכות יז, א.
 49) של"ה כ, ב. שא, ב. ובכ"מ.
 50) ראה המשך תרס"ו שם.
 51) תמיד בסופה. וראה אוה"ת ואתחנן ע' טו. המשך תרס"ו ע' יב [יח].
 52) ברכות לד, ב. וש"ג. רמב"ם הל' תשובה ספ"ט. הל' מלכים פ"ב ה"ב.
 53) ראה בהנסמן לקמן הערה 68.
 54) ראה סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תכ ואילך.
 55) ויקרא א, ב.
 56) סכ"ו (קמה, סע"א).
 57) נדה סא, ב.
 58) ישעי' נב, יג.
 59) ד"ה והניף ידו שבהערה 11. שער האמונה פנ"ו. סה"מ תרל"ז שם ע' תכד. ע' תכו ואילך.
 60) ראה ריקאנטי בראשית א, כו. ספר הגלגולים פ"א. פס"ב. סה"מ תרל"ז שם.
 61) תהלים פד, ח. וראה אגה"ק שם (קמה, ב).

נפלאות אפילו בערך הנסים דיצי"מ, וזהו אראנו נפלאות, נ' פלאות, פלא ע"ג פלא, וכמבואר בדרושי ספה"ע ובפרט בדרושי שבועות, דקאי על שער הנו"ן⁶², ובשער הנו"ן גופא יש שני אופנים⁶³, הא', כפי ששייך למ"ט הימים, שענין זה פועלים מלמטה ע"י תספרו חמשים יום⁶⁴, ואח"כ ישנו אופן הב', שנפעל בדרך ממילא, שזהו שער הנו"ן מצ"ע, שנעתק לגמרי. וכל זה הוא במדרי' הכתר עדיין, אלא שבכתר גופא הוא החילוק בין עתיק לאריך, ובעתיק גופא הוא החילוק בין ג"ר דעתיק לז"ת דעתיק המלובשים באריך. אך לאח"ז מגיעים לעצמותו ומהותו ית' שלמעלה מהכתר. וכל זה יהי' לעת"ל בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, אלא שבתחלה יהי' מעמד ומצב שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, ולאח"ז יהי' וגר זאב עם כבש גוי⁶⁵, ולדעת הראב"ד⁶⁶ יהי' כן כפשוטו (ולא רק משל), וגם לדעת הרמב"ם⁶⁷ שהוא רק משל, הרי זה רק בתחלה⁶⁸, בזמן שאין בין עוה"ז כו', אמנם אח"כ יהי' וגר זאב עם כבש גוי בפועל, וכן נראה ממ"ש הרמב"ם במאמר תחיית המתים⁶⁹, דמ"ש בנוגע להיעודים דלעתיד שהם "משל וחידה" — "אין דברינו זה החלטי שהם משל כו', ואם הוא על פשוטו, יהי' מופת שיראה בהר הבית לבד, כמו שאמר⁷⁰ בכל הר קדשי, ויהי' כיוצא בדבריהם⁷¹ לא הזיק נחש ועקרב בירושלים". ואז נזכה לכל העליות, ושם נעשה לפניך כמצות רצונך⁷², ונלמד פנימיות התורה תורתו של משיח⁷³, בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

ואילך. (69) אות ו. 70) ישע"י יא, ט. 71) אבות פ"ה מ"ה. 72) כנוסח תפלת מוסף. וראה סה"מ שבהערה 54. 73) ראה פרש"י שה"ש א, ב. ד"ה והניף ידו שבהערה 11. ובכ"מ.	62) אוה"ת שבהערה 3. 63) לקו"ת במדבר יב, א ואילך. 64) אמור כג, טז. 65) ישע"י יא, ו. 66) בהשגות להל' מלכים פי"ב ה"א. 67) הל' מלכים שם. 68) ראה בארוכה שיחות חודש ניסן שנה זו (תשל"ג) — נרפס בלקו"ש חכ"ז ע' 191

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשל"ג.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה.

א. דובר כמ"פ בארוכה שכל ענין בתורה כולל כו"כ פרטים, ועד שיש כמה ענינים כלליים שכוללים כל התורה כולה, ובמילא כוללים גם כל עניני העולם, שנבראו ע"פ מ"ש בתורה¹.

[וע"ד שכל אחד מישראל הוא "עולם קטן"² — לא רק שקול כנגד כל העולם, אלא גם כולל את כל העולם (כל סדר ההשתלשלות — בלשון החסידות), כמובן מדברי המשנה³: "לפיכך נברא אדם יחיד (להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם) .. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם", והרי אדה"ר הי' (לא רק המובחר מכל העולם ושקול כנגד כל העולם, אלא גם) כולל את כל העולם (לא רק בני האדם), כמובן מזה ש"נברא בערב שבת .. כדי שיכנס לסעודה מיד" (שימצא הכל מוכן)⁴].

וכן הוא בנוגע לחג הפסח שהוא ענין כללי ביותר, כדלקמן.

ב. ובהקדמה — שיש בכל יו"ט ענינים פרטיים שהם באופן ד"אחת בשנה"⁵, וגם ענינים כלליים, כמו הענין ד"מועדים לשמחה" שישנו בכל הימים טובים.

וכיון שחג הפסח הוא "ראש לרגלים"⁶, והיינו, שהוא לא רק ראשון בזמן, אלא הוא בדוגמת ה"ראש" שכולל את כל שאר הענינים⁷, הרי הוא כולל את כל עניני הימים טובים, החל מענין השמחה, שהוא הענין הכללי של כל הימים טובים, והיינו, שאף שעיקר ענין השמחה הוא בחג הסוכות שנקרא "זמן שמחתנו", הרי זה בנוגע לשמחה שמצד ענינים שמבחוץ — "באספך את מעשיך מן השדה", שלכן נקרא "חג האסיף"⁸, אבל עצם ענין השמחה מתחיל וכלול בעיקר בחג הפסח.

1) ראה ב"ר בתחלתו. זח"ב קסא, סע"א
ואילך.
2) תנחומא פקודי ג. ועוד.
3) סנהדרין לז, א (ובפרש"י).
4) שם לח, א (ובפרש"י).
5) לשון הכתוב — ס"פ תצוה. אחרי טז,
לד.
6) ר"ה בתחלתה. שם ד, א.
7) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א ואילך.
ובכ"מ.
8) משפטים כג, טז.

ומודגש גם במ"ש בסידור האריז"ל⁹ שאמירת ההגדה צריכה להיות "בקול רם ובשמחה", וכידוע המאורע אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר שכשאמרו פעם את ההגדה בקול נמוך, צוה שיאמרו בקול רם ("העכער און נאָך העכער"), ועאכו"כ בזמן שהי' יכול בעצמו לומר ההגדה בקול רם¹⁰.

ג. וגם ענינו הפרטי של חג הפסח הוא ענין כללי:

חג הפסח נקרא "זמן חרותנו", כי, "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו הרי אנו ובנינו משועבדים היינו כו"¹¹, ומזה נמשך ענין החירות על כל השנה כולה, כמודגש בכך שגם במשך כל השנה ישנם ענינים שהם "זכר ליציאת מצרים".

וענין החירות הו"ע כללי בעבודה — כי, בשעה שאדם הוא במצב של חירות, אזי יכול להיות אצלו ענין הבחירה (ובלשון הרמב"ם¹²: "רשות לכל אדם נתונה כו") לשמש את קונו, וכאשר כל מציאותו היא לשמש את קונו, הנה כשם שקונו הוא למעלה מכל מדידות והגבלות, בלי גבול, נעשה גם הוא במעמד ומצב של בלי גבול, כמארז"ל¹³ "עבד מלך (כמלך" או) מלך" [כמובא בפירוש רש"י¹⁴ — פשוטו של מקרא — אפילו בנוגע לענין צדדי כמו נהר פרת, ועאכו"כ בנוגע לבני"ן], והיינו, שמצד העבודות והביטול אל המלך באופן שמתבטל ממציאותו לגמרי, אזי נעשה מציאות חזקה ואמיתית — מציאות המלך.

ד. ועוד זאת, שענין החירות שבחג הפסח כולל גם את הגאולה העתידה, עלי' נאמר¹⁵ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".
ובפרטיות יותר:

ענינה של הגאולה העתידה נרמז כבר כליל הסדר (שממנו נמשכים כל הענינים), כידוע¹⁶ בענין ד' הכוסות, שב' כוסות הראשונים הם בחצי' הראשון של ההגדה, שבו נכלל גם חציו הראשון של ההלל, שקשור עם הגאולה ממצרים, וב' כוסות האחרונים הם בחצי' השני של ההגדה, החל מחציו השני של ההלל, שקשור עם הגאולה העתידה, שלכן אומרים אותו

9) בהגש"פ.
10) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשח"י
11) ס"ג (תו"מ חכ"ב ע' 220). וש"נ.
12) נוסח הגש"פ.
13) ה'ל' תשובה רפ"ה.
14) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ח סמ"ה
15) שבועות מז, ב. ב"ר פט"ז, ג. תנחומא
16) צו יג. ספרי דברים א, ז.
17) 14) לך לך טו, יח. בהעלותך יב, ח.
דברים שם.
18) 15) מיכה ז, טו.
19) 16) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ח סמ"ה
(תו"מ חנ"ב ע' 314). וש"נ.

לאחרי הקדמת "שפוך חמתך אל הגוים"¹⁷, שמדבר אודות ביטול הגלות, ולאח"כ בא החלק שמדבר אודות אתחלתא דגאולה, שזהו חציו השני של ההלל. ומזה מוכח שבלייל הסדר נמשך כבר ענינה של הגאולה העתידה — ע"פ הכלל שאמירת הלל היא רק על דבר שישנו כבר במציאות¹⁸.

אבל אעפ"כ, ענינה של הגאולה העתידה קשור בעיקר עם הימים האחרונים דחג הפסח, ובפרט באחרון של פסח¹⁹.

ובאחרון של פסח גופא (שיש בו כ"ד שעות) — הרי זה נראה בעיקר בזמן קריאת התורה, כשקורין בציבור ההפטרה ד"ויצא חוטר מגזע ישי וגו'"²⁰ (וע"פ ההנהגה לקרות ההפטרה בינו לבין עצמו קודם אמירתה בציבור²¹, הרי זה מתחיל כבר באמירתה ביחיד, ואח"כ ניתוסף בזה עוד יותר באמירתה בציבור).

ובהדגשה יתירה — לפנות ערב, שאז אוכלים סעודת משיח, ושותים ד' כוסות²², וכפי שיתבאר לקמן.

ה. ויה"ר שכל זה יומשך בגלוי ומתוך שמחה על כל השנה כולה, — כמודגש בענין היין (ד' כוסות דאחש"פ) ש"משמח אלקים ואנשים"²³, והיינו, שכשם שהיין עצמו הי' תחילה שמור בענביו ואח"כ יוצא ומתגלה, כמו"כ פועל היין שמחה ומגלה מה שיש בהעלם אצל השותה ("אנשים"), ועד שמגלה את האלקות ("אלקים") שישנו בהעלם בטבע (אלקים בגימטריא הטבע²⁴) —

ושמחה פורצת גדר²⁵ — שתבטל ותשרוף את שירי הגלות²⁶, ונלך אל הגאולה העתידה, בקרוב ממש.

* * *

ו. בנוגע להדגשת ענין הגאולה באחרון של פסח — הנה:

-
17) תהלים עט, ו.	יום" כב ניסן, אחש"פ.
18) ראה גם שיחת אחש"פ תשל"א סי"ג (תרי"מ חס"ד ע' 75). וש"נ.	23) ס' שופטים ט, יג. וראה ברכות לה, א.
19) ראה גם שיחת אחש"פ תשל"א סי"ב (תרי"מ חס"ס ע' 117). וש"נ.	24) פרדס שיי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קבא, ב). של"ה פט, א.
20) ישע"י יא, א.	קפט, א. שח, ב. שו"ת חכ"צ סי"ח. תניא שעהייה"א רפ"ו.
21) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סוסרפ"ה. וש"נ.	25) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
22) ראה שיחת יום אחש"פ תרח"ץ בתחלתה. תש"ב סי"ג (סה"ש תרח"ץ ע' 227.	26) ראה אג"ק אדמור"ר מוהרי"צ ח"ו ע' שעב (נעתק ב"היום יום" בתחלתו).
תש"ב ס"ע 109 ואילך) — נעתקו ב"היום	

ענין הגאולה כפי שהוא באמירת ההפטרה — הוא בדיבור בלבד, ולא במעשה (ואפילו מה שדיבור חשיב מעשה, הרי זה רק מעשה זוטא²⁷). ועוד זאת, שבשביל זה יש צורך במנין וספר-תורה וכו' (ובלאה"כ חסר כל הענין). וגם אז, הנה מי שלא ידע מאי קאמר, אינו יכול לראות את תוכן הענין.

ובענין זה יש עילוי בסעודת משיח, שכיון שזהו"ע של אכילה, הרי זה שייך לכל אחד מישראל, ללא הגבלות, ומבלי להתחשב במעמדו ומצבו בנוגע לענינים של הבנה והשגה, וכפי שמצינו לדינא שאפילו כשעושים דבר באופן של מתעסק, דהיינו ללא הבנה והשגה, הנה אם גופו נהנה, יש לזה דין מיוחד²⁸.

ומודגש יותר בכך שהענין של סעודת משיח נתגלה ונמסר ע"י הבעש"ט, שנקרא בשם "ישראל", על שם כל ישראל²⁹, היינו, שזהו ענין ששייך לכל אחד מישראל, כולל גם מי שחטא כו', שהרי "אע"פ שחטא ישראל הוא"³⁰, וכולל אפילו מי ש"בשם ישראל יכונה" (כלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו³¹), היינו, שקורא את עצמו "אמריקאי", "תורכי" או "אנגלי", באמרו שהשם ישראל אינו אלא כינוי (אף שאין האמת כן, אלא זוהי רק המרמה של היצה"ר, "מלך זקן וכסיל"³²) — הנה גם אליו שייך הענין דסעודת משיח.

ובפרט שגם ענינו של משיח שייך לכל אחד מישראל, כידוע מ"ש במאור עינים³³ שאצל כל אחד מישראל יש ניצוץ משיח (ועפ"י יש לתווכ' ב' הפירושים במ"ש³⁴ "דרך כוכב מיעקב" — הפירוש שקאי על משיח³⁵, והפירוש שקאי על כל אחד מישראל³⁶).

ז. ועוד זאת, שענין האכילה הוא באופן שחודר בכל מציאותו — הן גופו, כולל גם חלק התחתון שבגוף, שבו נמצאים אברי העיכול שיש פרסא שמפסקת בינם לבין האברים היותר נעלים, והן נפשו, החל מנפש הבהמית, שעם היותה בהמית, הרי היא כח רוחני שלמעלה מהגוף ומחי' אותו, להיותו קשור עם "מחי' חיים"³⁷, ועד שפועל גם על נפש האלקית,

(27) ראה סנהדרין סה, א. (34) בלק כד, יז.
 (28) שם סב, סע"ב. וש"נ. (35) ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. רמב"ן
 (29) ראה כש"ט בהוספות סתי"ח. וש"נ. עה"פ.
 (30) שם מד, רע"א. (36) ברכות נו, ב. ירושלמי מע"ש ספ"ד.
 (31) אג"ק שלו ח"ב ע' פ. וש"נ. (37) יומא עא, א. וראה סה"מ תשי"ע'
 (32) קהלת ד, יג ובפרש"י. 44.
 (33) ס"פ פינחס.

וגם בדרגות שלמעלה מידיעה כו' (כשם שענין האכילה הוא גם אצל מי שאינו שייך לידיעה, הבנה והשגה), כך, שחודר את כל מציאותו, מלמטה מטה עד אין תכלית עד למעלה מעלה עד אין קץ³⁸.

ועד שהאכילה של סעודת משיח חודרת ומעוררת ומגלה גם את בחי' היחידה (שזהו הניצוץ של משיח, שקשור עם (או שהוא עצמו) בחי' היחידה³⁹), שקשורה עם בחי' יחיד, שלמעלה גם מ"אחד".

והענין בזה — כידוע⁴⁰ ש"אחד" מורה שיש מציאות של עולם, ז' רקיעים וארץ (ח') וד' רוחות השמים, אלא שאין להתפעל מזה, כיון שהח' והד' בטלים להקב"ה שהוא אלופו (שפירושו שר וכו') של עולם (א')⁴¹, ואילו "יחיד" פירושו שיש רק מציאות האלקות.

כלומר: גם מצד הענין ד"אחד" נרגש שהיש הנברא נלקח מיש האמיתי, כיון שמהנברא יכולים להכיר את היש האמיתי — ע"י התבוננות שאין יש עושה את עצמו⁴², ועד שענין זה יכול להיות באופן שרואה זאת בראי' מוחשית, אבל עדיין הרי זה באופן שישנה מציאות העולם, וממנה באים להכרה ביש האמיתי. וענין זה שייך אצל כל אחד מישראל שאומר "אחד", אלא שזהו בהיותו עדיין בדרגא נמוכה יותר; אבל כשמתעלה לדרגת היחידה שקשורה עם בחי' יחיד — אזי מלכתחילה אין מציאות אחרת מלבדו ית', וכל מציאות היש היא — מה שהוא לבדו, שאין לו עילה וסיבה שקדמה לו ח"ו, בכחו ויכלתו לברוא יש מאין, והיינו, שכל מציאות העולם אינה אלא מה שעל ידה רואים ש"אין עוד מלבדו"⁴³.

וענין זה משתקף גם בהלכה — שהמוציא בשבת כלי ובו אוכל פחות מכשיעור, פטור גם על הכלי⁴⁴, דכיון שהוצאת הכלי היא בשביל האוכל, נעשה כל ענינו ומציאותו של הכלי — האוכל. ועד"ז בנדוד, שכיון שכל מציאות העולם הוא רק אמצעי להכיר ש"אין עוד מלבדו", נעשה כל מציאות העולם — הענין ד"אין עוד מלבדו"⁴⁵.

ומובן, שכאשר נמצאים בדרגא כזו, לא שייך לומר שלא מתפעלים ממניעות ועיכובים כו', כיון שמלכתחילה אין מציאות כזו כלל.

(42) ראה חובת הלבבות פ"ה.

(43) ואתחנן ד, לה.

(44) שבת צג, סע"ב (במשנה). רמב"ם הל' שבת ספ"ח.

(45) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 193. ועוד.

(38) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד ס"ב

(תו"מ חס"ח ע' 157). וש"נ.

(39) ראה רמ"ז לזח"ב מ, ב, ולזח"ג רס,

ב.

(40) ראה תו"א וארא נה, ב. ובכ"מ.

(41) ראה לקו"ש ח"א ע' 11. וש"נ.

ואע"פ שזוהי דרגא נעלית ביותר, הרי כיון שכל אחד מישראל מאמין בפשיטות שלמעלה, הנה ע"י האמונה ביכלתו להגיע לדרגא זו. וענין זה מאיר בגלוי באחרון של פסח, שאז מאיר בכל אחד מישראל הניצוץ של משיח, בחי' היחידה, שקשורה עם בחי' יחיד.

ח. וכיון שכל כך גדלה מעלת סעודת משיח — הנה אשרי חלקם של אלו שיעסקו בפירסום הענין.

וע"י כולם ביחד יומשך אור גדול, שיהפוך ללהבה שתשרוף את כתלי הגלות²⁶, ונלך לקראת משיח צדקנו, באופן ד"שמחת עולם על ראשם"⁴⁶.

* * *

ט. בהמשך לסעודת משיח — יש באחרון של פסח גם הענין של ד' כוסות, שהתחיל ללא פירסום, ואח"כ נתפרסם הדבר ובאופן של הוספה²² (כמו סעודת משיח שבתחילה היתה בהעלם, ואח"כ נתגלתה ע"י הבעש"ט), שמוזה מוכח שנעשה שייך (לא רק ליחידי סגולה, או לחוג מסויים, אלא) לכל אחד מישראל שנתגלה אליו מנהג זה (במכ"ש מענין שבעולם, ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"⁴⁷, אלא שלפעמים נשאתר השייכות באופן של שלילה⁴⁸, לא תעשה, ולפעמים באה באופן של חיוב ועשי').

ואין פלא שהיו בזה חילוקי זמנים, וכהקושיא הידועה⁴⁹: אם זהו "ענין", מה הי' עד אז, לפני עשרים או שלושים שנה — שהרי כן הוא בכללות התורה, שתחילה היו עשרת הדברות בלבד, ואח"כ תורה שבכתב כולה, ואח"כ תורה שבעל פה — תחילה המשנה (עד לזמן חתימת המשנה), ואח"כ גם הגמרא (עד לזמן חתימת הגמרא ע"י רבינא ורב אשי), באופן של "עלמות אין מספר"⁵⁰, ועד לכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש⁵¹, שלאחרי שנתגלה, הרי זה נעשה חלק מתושבע"פ ותושב"כ — תורה אחת, וחל על זה הגדר ד"לא תסור גו"⁵².

וכיון שכך הוא בתורה, הרי מובן שצריך להיות כן גם במצוות, כולל גם גזרות ותקנות ומנהגות (כלשון הרמב"ם⁵³).

(50) שה"ש ו, ח. וראה שהש"ר עה"פ.

(51) נסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252.

(52) פ' שופטים יז, יא.

(53) ריש הל' ממרים.

(46) ישע"י לה, יו"ד. נא, יא.

(47) שבת עז, ב.

(48) ראה גם תו"מ חמ"א ע' 333.

(49) ראה גם שיחת אחש"פ תשל"ל סט"ו

ואילך (תו"מ ח"ס ע' 129 ואילך). וש"נ.

ובזה גופא יש ענינים שבמשך זמן היו רק עבור יחידי סגולה, ואח"כ נעשו שייכים לכל ישראל, כמו כללות הענין דפנימיות התורה⁵⁴. ועד"ז מצינו בנוגע לחנוכה, שבזמן הגמרא היו חילוקים בין קיום המצוה סתם למהדרין ועד למהדרין מן המהדרין⁵⁵, ודוקא לאח"ז בזמן הגלות פשט המנהג באופן של מהדרין מן המהדרין⁵⁶. [ועד"ז מצינו בנוגע לעבודת התפלה, שרבינו הזקן כותב בא' ממכתביו⁵⁷, שאלו שאומרים שתפלה אינה מדאורייתא, לא ראו מאורות מימיהם (אע"פ שהוא בעצמו כותב בשו"ע⁵⁸ באופן אחר⁵⁹)].

י. ומכל זה מובן עד כמה צריך להשתדל בזה — הן בנוגע לסעודת משיח והן בנוגע לשתיית ד' כוסות — שיתפשט ויתקבל בכל תפוצות ישראל, ועאכו"כ שכל אחד צריך לפעול זאת בד' אמותיו ובחלקו בעולם. ויה"ר שיתקיימו בפועל כל הפעולות שענין זה צריך לפעול, ולא נוגע כ"כ עניני הכוונות כו', כידוע⁶⁰ מ"ש כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לכוונות התפלה, שבזה יכולים לסמוך על רבותינו נשיאינו, שלאורם נלך ונסע,

ועד שיחד עמהם נלך לקבל פני משיח צדקנו, ונזכה לקיום היעוד⁶¹ "והי' לך ה' לאור עולם", בעגלא דידן.

* * *

יא. במשך חג הפסח מודגש כמה פעמים מספר ארבעה⁶² — החל מד' לשונות של גאולה⁶³, שכנגדם תיקנו ד' הכוסות⁶⁴.

וכמו כן ישנו הענין של ארבעה בנים: "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה"¹¹ — אף שלכאורה הי' אפשר לומר דיברה תורה כנגד בן חכם וכו', מבלי להקדים תחילה את מספרם (שהרי יכולים למנותם לבד) — כדי להדגיש את הענין של מספר ארבעה, שזהו מספר כללי שכולל את כל סדר ההשתלשלות, שהרי כללות העולמות נחלקים לארבעה, ובכל עולם ישנה החלוקה לדומם צומח חי ומדבר שבעולם זה (ועד"ז ב"עולם

(60) ראה גם תו"מ חנ"ז ריש ע' 224.

(61) ישע"י ס, יט.

(62) ראה גם שיחת יום ב' דחה"פ דאשתקד סי"ד (תו"מ חס"ח ע' 137). וש"נ.

(63) וראו ו, ר"ז.

(64) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב סי"ד. וש"נ.

(54) ראה תניא אגה"ק רסכ"ו (קמב, ב).

(55) שבת כא, ב.

(56) רמ"א או"ח סתוע"א ס"ב.

(57) אג"ק שלו ע' לד. וש"נ.

(58) או"ח סק"ו ס"ב.

(59) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ט הערה

143 (תו"מ חנ"ז ע' 124). וש"נ.

קטן זה האדם² — דצח"מ שבר⁶⁵), שזהו לפי שההתהוות היא ע"י שם הוי' שנחלק לד' אותיות⁶⁶.

יב. ויש להוסיף בכיארור דיוק הלשון "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה" — לשון כללי שכולל את כולם ביחד:

מלכתחילה עומדים כולם ביחד במעמד ומצב ש"נשמה שנתת בי טהורה היא"⁶⁷, ובמכ"ש וק"ו מזה ש"גם בשעת החטא היתה (הנשמה) באמנה אתו ית'⁶⁸, ועאכו"כ כפי שהנשמה היא במעמד ומצב ד"טהורה היא", ולמעלה יותר, כפי ש"נתת בי"; אלא שלאח"ז, כשבאים לעלמא דין, הרי זה באופן ד"ויגדלו הנערים", "זה פירש לבתי מדרשות, וזה פירש כו"⁶⁹.

וזהו שמדייק בעל ההגדה "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה" — שהתורה, שכל אות וקוץ שבה הוא בדיוק (עד שרבי עקיבא הי' דורש "על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות"⁷⁰), מדברת (לא רק ברמז, אלא בגלוי ובאריכות, בכמה פסוקים) לא רק אודות הבנים כפי שהם בשרשם ומקורם בבחי' "טהורה היא", אלא גם כפי שהם למטה באופן של התחלקות ל"ארבעה בנים", מן הקצה אל הקצה.

והטעם שדיברה תורה כנגד ארבעתם הוא — בגלל היותם "בנים", ש"ברא כרעא דאבוה"⁷¹ (ויתירה מזה, שהם באמת מציאות אחת), ובמילא ישנה ההבטחה ש"לא ידח ממנו נדח"⁷², ולכן צריכה תורתו של הקב"ה להתעסק עם כל אחד מהבנים, והתעסקות זו היא ע"י הדיבור תורה ("דיברה תורה") — שהתחיל במ"ת, כמ"ש⁷³ "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר", שאז ניתנה התורה לבני" כפי שהם במעמד ומצב ש"למצרים ירדתם" ו"יצר הרע יש ביניכם"⁷⁴, ושם הם בהתחלקות ל"ארבעה בנים" — שלהיותו דיבורו של הקב"ה, הרי זה חשיב מעשה⁷⁵.

כתובות צב, א — ד"ה כבעל. תוד"ה מקמי יבמות ג, א. יונת אלם רפפ"ב. ע"ח שכ"ד פ"א. וראה גם לקו"ת ברכה צו, ב. ס' החקירה להצ"צ מו, א. "התמים" ח"ג ע' כז. ועוד. (72) ע"פ שמואל"ב יד, יד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג. וש"נ.

(73) יתרו כ, א.
(74) שבת פח, סע"ב ואילך.
(75) ראה שם קיט, ב. ב"ר פ"ג, ב. פמ"ד,

(65) ראה שיחת אחש"פ תשכ"ז ס"כ (תו"מ חמ"ט ס"ע 364 ואילך). וש"נ.

(66) ראה תניא פל"ח (נ, ב). וראה גם תו"מ שם. וש"נ.

(67) נוסח ברכת "אלקי נשמה" (ברכות ס, ב).

(68) תניא ספכ"ד.

(69) תולדות כה, כז ובפרש"י.

(70) מנחות כט, ב.

(71) ראה עירובין ע, ריש ע"ב. פרש"י כב.

יג. ועוד ענין במספר ארבעה — ד' כוסות, שישנם לא רק בליל הסדר, אלא גם באחרון של פסח.

אך עדיין צריך לבאר הטעם שקבעו באחרון של פסח הענין של ד' כוסות, ולא הענין של ג' מצות — דלכאורה, אם הכוונה להשוות את אחרון של פסח לימים הראשונים, היו יכולים לבחור הענין של ג' מצות, שהוא מן התורה, ולא הענין דד' כוסות, שאפילו בזמן שביהמ"ק הי' קיים הרי זה רק מדרבנן?

ויש לומר הביאור בדרך אפשר:

החילוק בין ג' מצות לד' כוסות הוא — שג' מצות הו"ע מוחין דאבא⁷⁶ (וכפי שמצינו בנוגע למצה הענין ש"אין התינוק יודע לקרות אבא כו' עד שיטעום טעם דגן⁷⁷), ואילו ד' כוסות הו"ע מוחין דאמא⁷⁸. והיינו, שענין ג' המצות הוא בדוגמת טיפת האב (מוחין דאבא) שבה כלולים אמנם כל הענינים אבל הם בהעלם עדיין, ואח"כ צ"ל השהי' בבטן האם (שזהו ענין ד' כוסות, מוחין דאמא), שדוקא עי"ז נמשכים ומתגלים בפועל כל הענינים עד לשערות וצפרניים.

וע"ד כללות החילוק בין לחם לייך — שמצה היא לחם, ש"לכב אנוש יסעד⁷⁸, "מיכלא דמהימנותא" ו"מיכלא דאסוותא"⁷⁹, וכדברי אדמו"ר מהר"ש⁸⁰ שבאכילת מצה אוכלים אלקות, באופן שנעשה דם ובשר כבשרו, אבל ענין זה הוא עדיין באופן של אמונה בלבד, ואח"כ צריך להיות נמשך באופן של התרחבות והתפשטות, שזה נעשה ע"י הייך, ש"משמח אלקים ואנשים"²³, ועד שנמשך בכללות העולמות שמספרם ארבעה — ד' כוסות.

ולכן מקשרים את אחרון של פסח עם ד' כוסות דוקא, כיון שאחרון של פסח קשור עם ימות המשיח, שאז יהיו כל הענינים באדם ובעולם באופן של התרחבות והתפשטות, וכידוע שדוקא על ימות המשיח נאמר⁸¹ "ושם נעשה לפניך כמצות רצונך", שאז יהי' אמיתית ושלמות הענין דקיום המצוות, וכמו בפשטות הענינים, שיש כמה ענינים שיוכלו לקיימם בפועל רק בימות המשיח, ועד שאפילו בזמן הבית לא היו יכולים

80) ראה המשך וככה תרל"ז פ"ס (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תקלד ואילך).
81) נוסח תפלת המוספין. וראה תו"ח ר"פ ויחי. המשך הנ"ל פ"ז ואילך (סה"מ שם ע' תכ ואילך).

76) ראה פ"ח שער חהמ"צ רפ"ב (ואילך). ש' הכוונות ענין הפסח דרוש ו'.
וראה בארוכה תו"ח בא צה, א ואילך. ועוד.
77) ברכות מ, סע"א.
78) תהלים קד, טו.
79) זח"ב קפג, ב.

לקיימם, כמו "אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך וגו'"⁸², וכן "בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב"⁸³, כשתסתיים ה"מלחמה לה' בעמלק מדור דור"⁸⁴, שענין זה לא הי' אפילו בימי דוד ושלמה, כש"קיימא סיהרא באשלמותא"⁸⁵.

ועוד זאת, שדוקא יין קשור עם ענין השמחה ("משמח אלקים ואנשים"), שפורצת גדר²⁵, ועד לפריצת גדרי הגלות, ע"ז ש"יעלה הפורץ לפנינו"⁸⁶, דקאי על משיח שהוא מזרעו של פרץ בן יהודה.

יד. וההכנה לזה ע"י מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות⁸⁷, ובפרט בזמנים מיוחדים, כמו בסעודת משיח באחרון של פסח, כאשר כל אחד עוסק בזה לפי ענינו, ואח"כ מצטרפים כל עניני העבודה, באופן שניתוסף גם האור העולה על כולנה⁸⁸.

ועד שזוכים לסעודה דלעתיד לבוא, שבסיומה נותנין כוס של ברכה ואומרים לדוד טול וברך, ואומר "אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר⁸⁹ כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא"⁹⁰, ובאופן ד"כוסי רוי"⁹¹.

ויה"ר שכל זה יומשך בפועל ממש למטה מעשרה טפחים בעגלא דידן בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו, ובדרך ממילא⁹² — "לשנה הבאה בירושלים", "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים"¹¹.

* * *

טו. האמור לעיל אודות מעלת ד' כוסות (מוחין דאמא) על ג' מצות (מוחין דאבא) מצד ענין ההתרחבות וההתפשטות — קשור גם עם כללות ענין ההגדה:

ענין ההגדה הוא הסיפור ביציאת מצרים, שזהו החידוש שבליל הפסח לגבי הענין ד"זכר ליציאת מצרים" (שמודגש בכמה מצוות) בכל השנה כולה⁹³,

(89) תהלים קטז, יג.

(90) פסחים קיט, ב.

(91) שם כג, ה. וראה יומא עו, א.

(92) ראה שיחת ליל א' דחה"פ תש"ה בתחלתה (סה"ש תש"ה ריש ע' 83). תש"ח ס"ה (סה"ש תש"ח ע' 200).

(93) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' טו (גם בשם אדה"ז). וראה גם תר"מ חע"א ע' 173. וש"נ.

(82) פ' שופטים יט, ח.

(83) ס"פ תצא.

(84) ס"פ בשלח.

(85) זח"א קנ, רע"א. רכג, א"ב. רכה,

סע"ב. ועוד. וראה גם שמור"ר פט"ו, כו.

(86) ע"פ מיכה ב, יג. וראה אגדת בראשית

ספס"ג. ב"ר פפ"ה, יד ובפרש"י שם.

(87) תניא רפ"ז.

(88) ראה תניא שעהיה"א רפ"ב.

— כמ"ש החינוך⁹⁴ שזהו "יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו", וכפי שרואים בפשטות שרוב דיני גירות למדים מיצי"מ (ורק כמה פרטים בנוגע לאופן קבלת המצוות למדים מהגיוור של רות)⁹⁵ — שבכל השנה כולה מספיק ענין של "זכר" בלבד, ואילו בליל הפסח צריך להיות הזכרון באופן של סיפור ודיבור בפה — "והגדת"⁹⁶ (הגדה והמשכה גם בפה), ועד שכל ענינו של "פסח" הוא מלשון "פה סח"⁹⁷, ובוזה גופא — "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"¹¹ (אף שבדרך כלל צריכה להיות ההנהגה באופן ש"יהיו דבריך מעטים"⁹⁸). ובהתאם לכך ישנם גם כל הענינים שבמספר ארבע (ארבע כוסות וארבעה בנים), שכוללים כל סדר ההשתלשלות (כנ"ל סי"א).

טז. ובהמשך לזה, יש להתעכב על הפיסקא בהגדה שלאחרי ט"ו הענינים שנימנו ב"דיינו" — "על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו"⁶²:

ההתחלה היא מ"על) אחת" — כמו "אחת בשנה"⁵, דקאי על בחי' היחידה שבנפש (כדאיתא בתוס'⁹⁹); ואח"כ נמשך בפרטי הענינים ד"כפולה ומכופלת" (כמו ענין האמונה שבתחילה היא נקודה אחת, ואח"כ באופן של "רעה אמונה"¹⁰⁰, שחודרת ונעשית דם ובשר כבשרו עד לעקב שברגל), שמספרם ארבע, כפי שמבאר הצ"צ באוה"ת¹⁰¹ (בענין "מערת המכפלה", "בית ועלי" על גביו"¹⁰²) ש"כפול ומכופל" היינו ד' פעמים (אלא שכאן אין זה כמו בארבעת הבנים שהם באופן של התחלקות מן הקצה אל הקצה, מבן חכם עד לבן ההפכי, אלא באופן של "טובה כפולת ומכופלת").

ונוסף על הפירוש ש"כפולה ומכופלת" היינו ד' פעמים ככה, ישנו גם הפירוש ש"כפולה ומכופלת" מורה על ריבוי באופן שבאין ערוך¹⁰³ — "ע"ד הלשון "כפלים לתושי"¹⁰⁴ שנאמר בנוגע לריבוי דתושבע"פ לגבי תושב"כ, שאין זה סתם כפל, אלא באופן שבאין ערוך, שהרי תושב"כ

98 קהלת ה, א.	94 מצוה כא.
99 מנחות יח, א (ד"ה עד).	95 ראה יבמות מו, א ואילך. רמב"ם הל' איסור"ב פי"ג.
100 תהלים לז, ג. וראה לקו"ש חט"ז ע' 16. וש"נ.	96 בא יג, ח.
101 חיי שרה קיח, א ואילך.	97 שער הכוונות ענין הפסח דרוש ג'.
102 חיי שרה כג, ט ובפרש"י.	פע"ח שער חמה"צ פ"א. פ"ד. פ"ז. סידור האריז"ל בהגש"פ (ב"סדר כוונת הפסח" — "טעם למה נק' פסח").
103 ראה גם תר"מ ח"ע ע' 166. וש"נ.	
104 איוב יא, ו. וראה שמור"ר רפמ"ו.	

היא במדידה והגבלה ד"לא תוסף גו' ולא תגרע"¹⁰⁵, ואילו תושבע"פ היא באופן ד"עלמות אין מספר"⁵⁰, ועד לתורתו של משיח שתהי' באופן שבאין ערוך לגמרי (אע"פ שמ"ת לא יהי' עוד הפעם¹⁰⁶), כיון שתהי' באופן של ראי', שעל ידה יכולים לתפוס בשעה או שעתיים מה שצריך לומר במשך ס' או פ' שנה¹⁰⁷, שזהו"ע שבאין ערוך לגמרי — שכל זה נכלל בלשון "כפלים (לתושי)".

ויש לתווח ב' הפירושים — שהריבוי שבאין ערוך נמשך בכל אחד מד' הפעמים, הן בנוגע לד' האותיות דשם הוי', והן בנוגע לד' העולמות.

יז. וכללות הענין בזה — שכל ענין שניתוסף בט"ו הענינים שנימנו ב"דיינו", מוסיף עילוי גם בענין שלפניו, החל מהענין ד"אילו הוציאנו ממצרים", שניתוסף בו עילוי (תוספת הבנה ועריכות כו') ע"י הענינים שלאחריו, ועד לענין ד"בנה לנו את בית הבחירה", שעל ידו ניתוסף שלימות שלא בערך בכל הענינים שנימנו לפניו.

וכל זה — מלבד האור העולה על כולנה שנעשה בצירוף כל הענינים ביחד, כפי שהובאה הדוגמא לזה¹⁰⁸ מתיבה שיש בה ד' אותיות, כמו תיבת "ברוך", שאף שישנו האור שבכל אות בפני עצמה, הנה אור זה אין לו ערך כלל לאור שעולה מצירוף ד' האותיות לתיבה שלימה.

ועד שבאים לטובה הכי נעלית — "לכפר על כל עוונותינו", שזהו ענין התשובה, שגם היא באופן ד"כפול ומכופל"¹⁰⁹, "כפלים לתושי" (כמארז"ל¹¹⁰ שלולי החטא הי' בתורה רק חמשה חומשי תורה וספר יהושע, וע"י תיקון החטא (שנעשה חביב יותר¹¹¹) ניתוסף בתורה ריבוי שבאין ערוך).

וענין זה קשור גם עם השלימות של כל ט"ו הענינים שנימנו ב"דיינו"¹¹², שהם כנגד ט"ו ווי"ן שב"אמת ויציב"¹¹³, וכנגד י"ה שבשם¹¹⁴ — כיון שדוקא בדרא דמשיחא יושלם הענין ד"מלחמה לה' בעמלק" באופן שיהי' השם שלם והכסא שלם¹¹⁵, ועד שגם ו"ה יהי' כמו י"ה

105 פ' ראה יג, א.

106 ראה סה"מ תר"ם ח"א ע' קעט. ע'
רפד. תרמ"א ע' תיב. תרמ"ז ע' פז. תרנ"ו ע'
שנו. המשך תרס"ו ע' כג [לב]. ע' תקמו
[תשיט]. תער"ב ח"א ע' שסו [ח"ב ע' תקב].
סה"מ עטר"ת ע' רצא. תרפ"ה ע' קצט. תש"ט
ע' 57. ועוד.
107 ראה לקו"ת צו יז, א. ובכ"מ.
108 ראה אוה"ת ענינים ע' שכט ואילך.

המשך תער"ב ח"א פכ"ג.

109 תניא אגה"ת ספ"ט.
110 נדרים כב, ב.
111 ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
112 ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' כח.
113 ראה סידור (עם דא"ח) נ, א. נה, ב.
114 ראה פע"ח שער הק"ש פכ"ח.
115 ס"פ בשלח ובפרש"י.

(כמ"ש בכתבי האריז"ל¹¹⁶), ובלשון הכתוב¹¹⁷ (שהובא גם ברמב"ם¹¹⁸) "מלאה הארץ דעה את הוי" — לא רק חו"ב (י"ה), אלא גם דעת, ובאופן של שלימות (מלאה).

ויה"ר שכל זה יומשך למטה מעשרה טפחים בקרוב ממש, "היום"¹¹⁹, ובאופן ש"טרם יקראו ואני אענה"¹²⁰, כך, שהמענה של הקב"ה עומד כבר מן המוכן — להוציא את בני" מן הגלות, בדרכי נועם ובדרכי שלום, "בנערינו ובזקנינו גו' בכנינו ובבנותינו"¹²¹, ו"ברכוש גדול"¹²², והולכים לקבל פני משיח צדקנו, ו"שמחת עולם על ראשם"⁴⁶.

* * *

יח. בהפטרת אחרון של פסח נאמר בנוגע להפלאות שיהיו בביאת משיח צדקנו: "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר גו' והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים"¹²³.

ולכאורה אינו מובן¹²⁴: מהי ההפלאה בכך ש"הדריך בנעלים"? — בשלמא הענין ד"והחרים ה' את לשון ים מצרים", וכן מ"ש לאח"ז¹²⁵ "והיתה מסלה לשאר עמו", הרי זה ענין של הפלאה, אבל מהי ההפלאה בכך שיעברו את הים "בנעלים"?!

ומה שמבואר בחסידות¹²⁶, שזהו ע"ד מ"ש¹²⁷ "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב", ודרשו רז"ל¹²⁸ "מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל, בת נדיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב כו" — הא גופא צריך ביאור: למאי נפק"מ אם העלי' לרגל היא עם או בלי נעלים? ועד"ז צריך ביאור בהמובא שם¹²⁹ בנוגע לחנוך שתופר מנעלים ומייחד יחודים על כל תפירה ותפירה¹³⁰ — למאי נפק"מ שהתפירה היא במנעלים דוקא?

ואילך (תו"מ חני"ו ע' 116 ואילך). וש"נ.

(125) שם, טז.

(126) ראה ד"ה מה יפו בלקו"ת שה"ש

מג, ב ואילך (הובא בהמשך והחרים תרל"א

בסופו (סה"מ תרל"א ח"א ע' שסג)).

(127) שה"ש ז, ב.

(128) סוכה מט, ב. וש"נ.

(129) לקו"ת שם מד, א.

(130) ראה עש"מ (להרמ"ע מפאנו) מאמר

אכ"ח ח"ג סכ"ב. ועוד.

(116) ל"ת זכרי' יד, ט.

(117) ישע"י יא, ט.

(118) שם ספ"ט, והל' מלכים בסופן.

(119) תהלים צה, ז. וראה סנהדרין צח, א.

(120) ישע"י סה, כד. וראה רמב"ם הל'

תשובה פ"ז ה"ז.

(121) בא יו"ד, ט.

(122) לך לך טו, יד.

(123) ישע"י יא, טו.

(124) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ט סי"א

יט. והביאור בזה¹²⁴:

נעל — הוא לבוש לאדם (ולא עיקר האדם), ובזה גופא — הרי זה לבוש לחלק התחתון שבאדם, שנחלק בכללות לראש גוף ורגל, ובהתאם לכך ישנם לבושי הראש, לבושי הגוף ולבושי הרגל, ועד לנעל שהוא הלבוש לחלק הכי תחתון שברגל — העקב, והיינו, שבלבושים גופא הרי זה לבוש הכי תחתון, שהרי חשיבות הלבוש היא לפי ערך האבר שמלוכב בו, כך, שהחשיבות של לבושי הראש אינה דומה לחשיבות של לבושי הרגל, ובפרט הלבוש של חלק התחתון שברגל.

ותפקידו של לבוש הנעל — להגן על החלק התחתון של הרגל, כי, בשעה שהאדם הולך על הארץ, הנה החלק התחתון שברגל הוא היורד למטה ובא במגע עם העפר והעצים והאבנים, כך, שיש צורך להגן עליו שלא יוזק מקוצים וברקנים כו', והגנה זו נעשית ע"י הנעל, שהוא לבוש גס ביותר [לא כמו לבוש הראש (או הגוף) שיכול להיות גם לבוש דק, ואדרבה: מוטב שיהי' לבוש דק, כי, אם יהי' לבוש גס, הרי זה יבלבל את הראש שלא יוכל לפעול פעולתו כדבעי, משא"כ נעל, כדי שיוכל להגן על הרגל, צ"ל לבוש גס, שהוא מעור דוקא ("וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל", כפי שמצינו בהלכות יוהכ"פ¹³¹)], ופועל במקום הכי תחתון ורחוק מהאדם.

וענינו ברוחניות ובעבודת האדם — שכאשר צריך לעבור מעולם האצילות (עולם האחדות¹³², ששם ישנו רק הקב"ה ותומ"צ) למעמד ומצב ד"משם יפרד"133, בעולמות בי"ע, ועד לעוה"ז התחתון, ששם הוא מקום העבודה בהתעסקות בעניני העולם באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"134 ו"בכל דרכיך דעהו"135 — יש צורך בזהירות יתירה שעניני העולם לא יפעלו בו הגשמה. וענין זה נעשה ע"י לבוש הנעל כו'.

ושלימות העבודה היא — כשמבררים את כל עניני העולם, כולל גם הנעל שהוא הלבוש היותר תחתון, שגם הוא יתעלה כו', כי, מזה שיש ליהודי תועלת ממנו, מוכח, שיש בו ניצוץ קדושה [ולא עוד אלא שזהו ניצוץ קדושה נעלה ביותר, כדמוכח מזה שיש בו כח להגן על האדם מדברים בלתי-רצויים, והרי סיבת הדבר בגשמיות היא בגלל שכן הוא גם ברוחניות], ולכן צריך להעלותו כו'.

131) שו"ע אדה"ז או"ח סתרי"ד ס"ג. סב. וש"נ.

133) בראשית ב, יו"ד. וש"נ.

132) ראה זח"ג פג, א. עבוה"ק ח"א פ"ב.

134) אבות פ"ב מי"ב.

135) משלי ג, ו.

וראה גם סה"מ תרנ"ט (בהוצאה החדשה) ע'

כ. ובהקדם הסיפור הידוע¹³⁶, שבמוצאי שמח"ת התפלאו המלאכים למצוא בגן-עדן מנעלים ("פֶּאֶנְטָאֶפֶל"), ואמרו להם, שזהו מהריקודים של בני"כו'.

וצריך להבין: מהי ההדגשה בנוגע לענין המנעלים דוקא — דלכאורה שייך תוכן הסיפור גם אם היו מוצאים כובע, למשל, שגם אז יש מקום לשאול: איך מגיע כובע לגן-עדן?

אך הענין הוא — שכובע, שהוא לבוש הראש, יש לו שייכות עכ"פ לרוחניות, לפי שענינו להמשיך יראת שמים כו'¹³⁷, ועד"ז בנוגע ללבושי הגוף, שיש להם שייכות לרוחניות; אבל לבושי הרגל, מנעלים, שכל ענינם הוא להגן מפני קוצים וברקנים כו', כך, שאינם שייכים לענינים רוחניים — אין להם שייכות לכאורה בג"ע, כיון שג"ע הוא מקום שאינו סובל רע, כמ"ש¹³⁸ "לא יגורך רע", שלכן, לאחר החטא לא הי' אדה"ר יכול להשאר בג"ע¹³⁹, ובמילא, גם ענינים שתפקידם להגן מפני הרע כו', אין מקומם בג"ע.

וזוהו החידוש שמצאו בג"ע מנעלים — ששלימות העבודה היא לברר גם את הדברים הכי תחתונים כמו לבושי הרגל, שגם הם יתעלו לג"ע.

כא. ועפ"ז יש לבאר גם מעשה פלא שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לרבינו הזקן¹⁴⁰:

כשרבינו הזקן ברח מנפוליון — בהתייחסו אליו בתור שונא ישראל כו' — צוה לבני-ביתו שיקחו עמהם את כל חפצי הבית, ולא ישאירו שום דבר, שעל ידו תוכל להיות איזו אחיזה ושליטה לנפוליון, שהי' גם מכשף גדול כו', וכאשר העגלה של רבינו הזקן הגיעה לקצה העיר, נשרף הבית כולו. ואכן מיד כשנפוליון הגיע לעיר, צוה לחפש אם נשאר משהו מחפציו של רבינו הזקן.

ובאמצע הסיפור מסופר, שלאחרי שהשיירה של רבינו הזקן יצאה כבר מהעיר, נזכרו ששכחו בבית "פֶּאֶנְטָאֶפֶל", ושלח רבינו הזקן שליח שיחזור ויקחנו משם!

---

136) סה"ש תש"א ס"ע 31 ואילך. וראה סע"ג. וש"נ.
 גם תר"מ חס"ב ע' 128. וש"נ.
 137) ראה שבת קנו, ב. שו"ע אדה"ז ע' תשג. סה"מ תרס"ב ס"ע רצט.
 138) א"ח ס"ב ס"ז.
 139) ראה תר"מ — רשימת היומן ס"ע קעה. וש"נ.
 140) תהלים ה, ה. וראה לקו"ת במדבר ג,

יש לדייק בסיפור זה (שכיון שסופר ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר, בודאי שכל פרט הוא בדיוק) — דלכאורה מספיק לספר ששכחו חפץ מסויים בבית, ומה נוגע להדגיש שהי' זה "פּאַנטאַפּל" דוקא?

והביאור בזה — שהחידוש הוא, שאפילו דבר שאינו שייך לא לראש ולא לגוף ואפילו לא לרגל עצמו, אלא רק לבוש להגן על החלק התחתון של הרגל, כך, שלכאורה איזו אחיזה תוכל להיות על ידו — הנה גם ענין כזה יש לו שייכות לרבינו הזקן, ולכן שלח לחזור ולקחתו.

כב. וזהו גם החידוש ד"מה יפו פעמיך בנעלים" שנאמר בנוגע לעולי רגלים:

הענין של עלי' לרגל הוא — "יראה כל זכורך את פני האדון ה'"¹⁴¹, ו"כדרך שבא לראות כך בא לראות"¹⁴², שהו"ע ראיית אלקות באופן ד"עין בעין יראו"¹⁴³.

וההדגשה בזה היא על ענין הרגל — עלי' לרגל:

רגל — קשור עם ענין ההליכה, ועד שזהו תנאי בדין עלי' לרגל, שהחיוב בזה הוא רק על מי שיכול להלך ברגליו¹⁴⁴, והיינו, שאינו עומד על עמדו, אלא מהלך.

וענין ההליכה שייך דוקא למטה בעוה"ז — שהרי דבר רוחני אינו תלוי בהגבלת המקום, ובמילא לא שייך בו ענין של הליכה [וע"ד מ"ש בשער היחוד והאמונה¹⁴⁵, שלא שייך לומר על חכמה רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידים מפני עומק המושג, לפי שחוש המישוש אינו מתייחס ונופל אלא על עשי' גשמית הנתפסת בידים]. ולכן יש צורך בנעלים — לבוש לרגל, כדי להגן עליו בעת הליכתו על הארץ, שלא יוזק כו'.

והתכלית היא — לפעול עלי' גם ברגל, ועד גם בלבוש הרגל:

כיון ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"⁴⁷⁷, יש לברר את כל עניני העולם ולהעלותם לדרגא נעלית יותר, ועד לתכלית שלימותם — כידוע¹⁴⁶ ששלימות הדומם היא להתעלות בצומח, ושלימות הצומח להתעלות בחי, ושלימות החי להתעלות במדבר,

(144) שם במשנה (ובפרש"י). שם ד,

סע"א.

(145) פ"ט.

(146) ראה סה"ש תורת שלום ע' 243.

וש"נ.

(141) תשא לד, כג.

(142) חגיגה ב, א. וש"נ.

(143) ישעי' נב, ח. וראה אוה"ת וירא קג,

ב ואילך.

ושלימות המדבר — להתאחד עם הבורא, שענין זה נעשה אצל בני ע"י התורה, שעל ידה נעשים חד עם קוב"ה¹⁴⁷.

וזוהו ענין העלי' לרגל — שענין הראי' באלקות, שלכאורה שייך בעיקר לעין ("עין בעין יראו"), יחדור גם ברגל, ועד שיפעל עלי' גם בלבוש הרגל — בנעלים, שגם הם נכללים ומתעלים בעלי' לרגל, שזהו"ע ד"מה יפו פעמיך בנעלים".

וזוהו גם מש"נ בגאולה העתידה לבוא "והדריך בנעלים" — שאפילו ה"נעלים" שהם הלבוש הכי תחתון, יתעלו יחד עם בני' כאשר "בנהר יעברו ברגל"¹⁴⁸.

כג. וההוראה מזה מובנת בפשטות:

יהודי יכול לחשוב שבשבילו מספיק שעניני הראש — שבו נמצא השכל והמחשבה כו' — יהיו כדבעי. ויתירה מזה: הוא מוכן לתקן גם את עניני הגוף. ואם ידרשו ממנו יותר — אזי יתקן וישלים גם את עניני הרגל, ועד לענינים הקשורים עם העקב שברגל; אבל מדוע צריך להיות להוט ("קאָכן זיך") בעבודה הקשורה עם הנעל?

בשלמא הענינים שנעשים דם ובשר כבשרו, צריך להעלות ולקחת עמו; אבל הנעל שתפקידה להגן מפני קוצים וברקנים — מה הצורך לקחתה עמו, ומה איכפת לו שהנעל תשאר עם הקוצים והברקנים, והוא ילך לקבל פני משיח צדקנו ללא נעלים!?

אך הענין הוא — שכל הענינים ששייכים ליהודי, אפילו ענינים הכי תחתונים, עד ללבוש הרגל שקשור עם קוצים וברקנים, צריך יהודי לקחת עמו לקבלת פני משיח צדקנו.

כד. והנה, כיון שכל הענינים שבביאת המשיח תלויים במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות⁸⁷, הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע לענין ד"והדריך בנעלים", שתלוי בעבודה הקשורה עם ענין הנעל — במדה כנגד מדה, שהרי "אע"ג דמדה בטילה, במדה לא בטיל"¹⁴⁹.

וענין זה קשור עם המנהג של הליכה ברגל לשמח יהודים בשמחת יו"ט בכלל, ובשמחה ד"זמן חרותנו" בפרט, ובפרטי פרטיות — בימים האחרונים של חג הפסח.

[ולהעיר, שאף שאין אומרים בהם שהחיינו, הרי מזה גופא שיש

(149) סוטה ח, ב.

(147) ראה זח"ג עג, א.

(148) תהלים סו, ו.

שאלה ושקו"ט¹⁸ מדוע אין אומרים שהחיינו, מוכח, שזהו בגדר אמירת שהחיינו, אלא שאינו נמשך בגלוי, וע"י השאלה בזה מעוררים את המענה (בדוגמת השאלות שבהגדה שמעוררות את המענה), ועד לאופן ש"טרם יקראו ואני אענה"¹²⁰ — אף שלכאורה הרי זה סתירה מיני' ובי', שהרי "מענה" ("אענה") שייך רק לאחרי הקריאה, ואיך יתכן שיהי' "טרם יקראו" — כיון שלפועל בא המענה לאחרי הקריאה, אבל הוא מוכן כבר "טרם יקראו"].

ולכן, כל אלו שהשתתפו בהליכה ברגל הנ"ל — ובפרט ע"פ מה שמסרו לי שההליכה ברגל היתה מלווה ב"גשמי ברכה"¹⁵⁰, כך, שגם ה"גשמי ברכה" הלכו מתוך ריקוד — יאמרו עתה "לחיים".
ויה"ר שזה יהי' הכנה טובה ל"שמחת עולם על ראשם"⁴⁶ שתהי' בקיום היעוד "והדריך בנעלים", בעגלא דידן.

* * *

כה. כאן המקום לעורר עוד הפעם¹⁵¹ אודות הענין של חיזוק השכונה, שלצערנו הכי רב וגדול, לא עסקו בזה כדבעי (אינני רוצה להתבטא בלשון חריפה יותר, כיון שנמצאים ביו"ט). ועכ"פ — בקיצור נמרץ:

מדובר אודות ענין שנוגע למאות ואלפי יהודים, בתי כנסיות ובתי מדרשות, מוסדות חינוך וצדקה וכו', כך, שאפילו על הספק וספק-ספיקא צריך לעסוק בזה ככל האפשרי, וביכלתו של כל אחד לעסוק בזה, ובפרט אלו שנתמנו לזה, והרי "אפילו ריש גרותא (שזהו ענין של מה-בכך, ואעפ"כ) משמיא מנו ליי"¹⁵²; אך בנוגע לפועל, חסרה השימת-לב וכו'.
בשכונות אחרות עוסקים בזה גם ללא התעוררות וזירוז מצידי, ומצליחים לפעול גם ע"י פעולה קטנה לפי ערך מדת ההצלחה, ואילו כאן ממתנינים להתעוררות וציווי שלי!

— מדוע בשביל "ארוחה חמה" לא ממתנינים להתעוררות וציווי?! ... —

ומה כבר עושים לאחרי שמעוררים על זה? — הנה כיון שכל דבר בעולם הוא בהשגחה פרטית¹⁵³, הרי מזה ששמע שמדברים אודות חיזוק השכונה, מוכח, שזה נוגע גם אליו, ולכן, אם הוא "חסיד גדול", אזי

(152) ברכות נח, סע"א. וש"נ.

(153) ראה כש"ט בהוספות סקע"ט ואילך.

וש"נ.

(150) לשון הכתוב — יחזקאל לד, כו.

(151) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד

סכ"ה (תו"מ חס"ח ע' 172). וש"נ.

יכתוב את הדברים, ובזה מסתיים הענין, ולכל היותר — עושה טובה ומוותר על דקות ספורות של שינה כדי "להושיט אצבע במים קרים" ולהשתתף באסיפה, ולהורות לפלוני שיעסוק בזה!...

וכך, הנה למרות שכבר עברו כמה שנים מאז שדובר על זה בפעם הראשונה (ונדפסו הדברים¹⁵⁴), עדיין יכולים לשאול: מדוע נסגר בית-כנסת פלוני, ומדוע ישנם יהודים שעוקרים דירתם וכו' — שמזה מוכח שלא עשו אפילו פעולה קטנה!

מדברים על זה פעם אחר פעם ("מ'רעדט און מ'רעדט"), וזה כמו לדבר אל הקיר... אלא שיש חילוק ביניהם: כשמדברים אל הקיר, הנה מלכתחילה לא מצפים שהדברים יפעלו פעולתם, משא"כ כשמדברים לבני אדם שחושבים שהם יכולים לפעול, ומה גם שמבקשים ענינים הדורשים השתדלות קטנה בלבד, ואעפ"כ לא עושים אפילו אחוז אחד מחמישים, או אחד מחמש מאות¹⁵⁵.

וכששואלים היתכן?! — עונים: "לאו אנא כתבי" אלא יהודה חייטא¹⁵⁶, זוהי אשמתו של פב"פ וכיו"ב. וכאשר "כלו כל הקיצין"¹⁵⁷ ואין על מי לזרוק את האשמה, אומרים, שזוהי אשמתו של הקב"ה: למה עשה ה' ככה?!... בה בשעה שאפילו בגדר "אמתלא" — כדאיתא בספרים¹⁵⁸ שפירושה "אמת לא" — אין זה יכול להחשב!

כו. אין כוונתי שתם לצער ח"ו ע"י הדיבור אודות העבר, כי אם להוציא מלבם של שוטים שמרמים את עצמם [כידוע¹⁵⁹ פתגם אדמו"ר מהר"ש: את הקב"ה בודאי לא מרמים, וגם את הזולת לא מרמים, אלא מרמים רק את עצמם, וא"כ, מהו ה"קונץ" לרמות טיפש?!...] ואומרים שנשתנתה דעתי בענין זה, שלכן אינני מדבר על זה בכל הזדמנות, בכל התוועדות.

ובכן: להוי ידוע שהסיבה לכך שאינני מדבר על זה בכל התוועדות היא — כיון שאינני רוצה שיהיו דברים בטלים...

— כידוע¹⁶⁰ הדיוק בלשון "דברים בטלים", ולא דברים אסורים או מאוסים, כי, בנוגע לדיבור האסור או המאוס, אין צורך לשלול זאת, דמאי

158 (לחם שמים (להיעב"ק) ותפא"י גיטין פ"ט מ"ט. ועוד.
159 ראה תו"מ חמ"ז ע' 173. וש"נ.
160 ראה גם תו"מ חס"ח ע' 370 בשוה"ג. וש"נ.

154 ראה שיחת אחש"פ תשכ"ט סכ"ט ואילך (תו"מ חני"ו ע' 132 ואילך). וש"נ.
155 ע"פ לשון הכתוב — מטות לא, כח"ל.
156 לשון חז"ל — ב"ב קסד, ב.
157 לשון חז"ל — סנהדרין צז, ב.

קמ"ל; החידוש הוא בנוגע לדברים בטלים, היינו, שהדברים עצמם הם טובים, אבל כיון שכוונת הדיבור היא התוצאה שבדבר, שהדברים יבואו לידי פועל, הנה כשיודעים שאף אחד לא יעשה מאומה, והראי', שכבר עברו שלשה ימים, שלשה חדשים ושלש שנים, ולא עשו מאומה, הרי הדברים הם "בטלים" —

אבל ברור הדבר שבעצם הענין לא נשתנה אצלי מאומה; השינוי היחידי הוא — שניתוסף צער ועגמת־נפש מזה שלא עשו מאומה לטובת חיזוק וביסוס השכונה.

והלואי אפעל שלכל־הפחות מכאן ולהבא תהי' הזזה — שיתעוררו מהשינה ויתחילו לעשות פעולות שיביאו לידי חיזוק וביסוס השכונה; אלא שאינני יודע מה שה"מלך זקן וכסיל"³² יעשה עתה, למרות שנמצאים ב"זמן חרותנו"...

כז. ומסיימים בטוב — שמכאן ולהבא לא יהי' הדיבור בזה בבחי' "דברים בטלים", אלא מהדיבור שהוא "מעשה זוטא"²⁷ יומשך במעשה בפועל — שיהי' לא רק חיזוק וביסוס השכונה, אלא גם התרחבות והתפשטות השכונה.

וכשיבוא משיח, שאז "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל"¹⁶¹ — הנה כיון שבכל פינה שברחובות השכונה, על כל צעד וכל שעל, נאמרו דברי תורה ויראת שמים וכו',

— כידוע¹⁶² גודל הענין של אמירת דברי תורה, חזרת משניות וכיו"ב, בעת ההילוך ברחוב, ועד כדי כך, שיתכן שהאבן שדורכים עלי' ממתנה מששת ימי בראשית שיבוא יהודי וידרוך עלי' ובשעת מעשה יאמר דבר תורה כו' —

הרי ברור הדבר (ע"פ דיין) שגם הרחובות של השכונה, האבנים והעצים כו', כולל גם הנעליים ("והדריך בנעלים") שדרכו בהם, יעלו ויקבעו בארץ ישראל.

[ועפ"ז מודגש עוד יותר עד כמה נוגע להבטיח שלא יפול חלק מהשכונה ברשות בלתי־רצוי, רח"ל, שאז נעשים האבנים וכו' באופן שהוא היפך כל הענינים].

וזוהי הכוונה בכל האמור לעיל — לומר דבר שמח — שיעזור

(161) מגילה כט, א. (סה"ש תש"ב ע' 116). — נעתק ב"היום

(162) ראה שיחת יום אחש"פ תש"ב ס"ח יום" יא טבת. ועוד.

השי"ת לכל אלו שיעסקו בזה כפי יכלתם, שתהי' להם הצלחה גדולה יותר מאשר היגיעה.

וע"י ההתעסקות בחיזוק השכונה (כולל ובמיוחד ע"י אמירת דברי תורה ברחוב וכו') — הן בנוגע לשכונה זו והן בנוגע לשכונות אחרות, שגם בזה צריך לעסוק כל אחד באופן ד"אשר קרהו"¹⁶³, היינו, שזה ענין שנוגע אליו, כיון שכל בני"הם גוף אחד, שאז ישנו גם הענין ד"ברכנו אבינו כולנו כאחד"¹⁶⁴ — נלך לקבל פני משיח צדקנו, שיוציאנו מהגלות, "ברכוש גדול"¹²², יחד עם האבנים והעצים כו' שעליהם נאמרו דברי תורה, ועאכו"כ הבתי-כנסיות ובתי-מדרשות ומוסדות צדקה וחסד כו', ויוליכנו "ביד רמה"¹⁶⁵ לארץ ישראל, בקרוב ממש.

* * *

כח. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים וגו'.

* * *

כט. דובר כמ"פ שהתורה כללות ופרטות נאמרה¹⁶⁶, היינו, שבכל ענין בתורה ישנם כללים ופרטים (כנ"ל ס"א).

ועפ"ז מבארים פנימיות הטעם ש"העוסק במצוה פטור מן המצוה"¹⁶⁷, לפי שבכל מצוה כלולים כל המצוות¹⁶⁸ — כי, ע"י ההתעסקות במצוה זו קיים גם חלק ופרט מהמצוה שנפטר ממנה (שזהו דיוק הלשון "פטור מן המצוה", ולא שהמצוה נדחית — שמוזה גופא מוכח שנתחייב בה, אלא שקיים חלק ופרט ממנה).

ולהעיר גם מזה שלכל אחד יש מצוה ששייכת במיוחד אליו, כפי שמצינו בגמרא¹⁶⁹ ששאלו אצל אמורא — בנוגע למי שהי' זהיר בכל המצוות — "אבןך במאי הוי זהיר טפי", כי, אע"פ שאמרו חז"ל¹⁷⁰ "לא תהא יושב ושוקל מצוותי של תורה", הרי כשם שיש מצוות ששייכות לכהן דוקא, ולא לשאר בני"ה, כמו"כ ישנם מצוות ששייכות אמנם לכל

168 ראה סה"מ תרנ"ה ע' לז. המשך תרס"ו ס"ע סח [ע' צב]. ע' רסז [שנן]. ע' תקכב [תרפח]. תער"ב ח"ב ע' א'פא. סה"מ עטר"ת ע' קנב. ע' תסג. ע' תרסט. תרפ"ה ע' קיא. תרפ"ז ע' נ. קונטרסים ח"ב תלה, ב. תש"ה ע' 79. ע' 107. ועוד. 169 שבת קיח, ב. 170 תנחומא עקב ב. דב"ר פ"ו, ב. ועוד.

163 אסתר ד, ז. וראה סה"ש תש"ג ע' 44. תש"ה ע' 73. 164 ברכת "שים שלום" בתפלת העמידה. וראה תניא פל"ב. 165 בשלח יד, ח. 166 ראה חגיגה ו, סע"א ואילך. וש"נ. וראה גם לעיל ע' 14. וש"נ. 167 סוכה כה, סע"א. וש"נ.

בנ"י, אבל יש להם שייכות מיוחדת לאנשים מסויימים שצריכים לקיימה (נוסף על קיומה ע"י כל בנ"י) באופן ד"זהיר טפ"י. ולדוגמא: ישכר שייך במיוחד למצות תלמוד תורה, וזבולון שייך במיוחד לענין הצדקה, החזקת לומדי תורה וכיו"ב.

ועד"ז בנוגע לימים טובים:

ישנו ענין כללי ששייך לכל הימים טובים, כמו עלי' לרגל, שישנו בכל יו"ט, וכמבואר בכ"מ¹⁷¹ פעולת הדבר — שכשבאו לביהמ"ק וראו "כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם", ה"עשרה נסים"¹⁷² וכו', אזי ספגו יראת שמים כו', שזהו כללות הענין ד"כדרך שבא לראות כך בא לראות"¹⁷², דהיינו, ההרגש שעומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה; והתעוררות זו לקחו עמהם והביאו לביתם, עד לעלי' לרגל במועד הבא¹⁷³.

וגם בזמן הזה, שלא שייך הענין של עלי' לרגל כפשוטה — צ"ל ההשתדלות בזה ברוחניות הענינים, וכמו כללות הענין שתפלות במקום קרבנות תקנום¹⁷⁴, כולל גם בנוגע למוספי יו"ט.

ונוסף על הענין הכללי שישנו בכל המועדים, יש לכל יו"ט ענין מיוחד, כמו חג הפסח, שנקרא "זמן חרותנו", וממנו לוקחים את ענין החירות — ענין עיקרי שנוגע בכל יום — על כל השנה כולה, עד ל"זמן חרותנו" הבא.

ל. אך לכאורה צריך להבין: מהו הטעם שענין החירות הוא ענין עיקרי שנוגע בכל יום?

בשלמא "זמן מתן תורתנו" הו"ע שנוגע בכל יום, כיון שבכל יום ישנו החיוב דלימוד התורה.

וכמו"כ "זמן שמחתנו" הו"ע שנוגע בכל יום, כיון שישנו ציווי תמידי "עבדו את ה' בשמחה"¹⁷⁵, וכמ"ש הרמב"ם בסוף הל' לולב גודל מעלת "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו'" (ומביא אופן הנהגת דוד מלך ישראל, "שנאמר¹⁷⁶ והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'"), ש"עבודה גדולה היא", ומוסיף לבאר מ"ש¹⁷⁷ "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", שהחסרון הוא לא בעבודה עצמה, אלא

(174) ברכות כו, א"ב.

(175) תהלים ק, ב.

(176) שמואל-ב ו, טז.

(177) תבוא כח, מז.

(171) ראה תוד"ה כי מציון — ב"ב כא,

א. תוד"ה הר — תענית טז, א.

(172) אבות פ"ה מ"ה.

(173) ראה לקו"ת ברכה צח, ב.

בענין השמחה — שמזה מובן עד כמה נוגע ענין השמחה במשך כל השנה כולה.

אבל בנוגע ל"זמן חרותנו" — הנה הן אמת שזהו אמנם דבר גדול וחשוב, שהרי "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים .. משועבדים היינו לפרעה במצרים"¹⁷⁸, אבל אעפ"כ, אי אפשר לומר שלולי זאת, לא היו בני"י יכולים למלא את תפקידם בעבודת ה' — שהרי רואים במוחש שגם במעמד ומצב ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן"¹⁷⁸, ממלאים בני"י את תפקידם בקיום התומ"צ, וגם בהיותם במצרים עסקו בלימוד התורה, כמארז"ל¹⁷⁹ "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם כו", וכן מצינו שקיימו מצות שבת¹⁸⁰ ששקולה כנגד כל המצוות¹⁸¹, ועד"ז כו"כ ענינים שקיימו בהיותם תחת סבלות מצרים, וכפי שמביא הרמב"ם¹⁸² ש"במצרים נצטוו עמרם במצות יתירות", וא"כ, מדוע נוגע כ"כ הענין של "זמן חרותנו"?

אמנם, מזה שאומרים שחג הפסח ממשיך חירות על כל השנה כולה, מובן, שאע"פ שלפנ"ז לא הי' נוגע כ"כ ענין החירות, הנה לאחרי שניתן לנו החיוב דחג הפסח, חג המצות — שזהו מה שנתחדש במ"ת לגבי הזמן שהיו בני"י במצרים — אזי נוגע ביותר ענין החירות.

לא. והענין בזה:

אע"פ שהתורה היתה גם לפני מ"ת, שהרי "אלפים שנה קדמה תורה לעולם"¹⁸³, והי' גם לימוד התורה, שהרי "אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היי"¹⁷⁹ — הרי הענין דמ"ת הי' חידוש גדול (שלכן הי' הרעש דקולות ולפידים כו'¹⁸⁴), שאז הי' הגיור שנעשו לעם ישראל⁹⁵. — לומדי תורה ומקיימי מצוות הם היו גם לפני"ז, אבל לעם ישראל נעשו במ"ת.

וענין זה התחיל מיצי"מ, כמ"ש¹⁸⁵ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", כפירוש רש"י: "כשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו, והיא הזכות העומדת לישראל", והיינו, שקיום המצוות במעמד ומצב של שעבוד מצרים הי' יכול להיות רק קודם מ"ת, אבל קיום המצוות ("תעבדון את האלקים")

178) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד. זח"ב מט, א.
184) יתרו כ, טו.
185) שמות ג, יב.

178) מגילה יד, א. וש"ג.
179) יומא כח, ב.
180) שמור"ר פ"א, כח.
181) ירושלמי נדרים ספ"ג.
182) הל' מלכים רפ"ט.

לאחרי מ"ת ("על ההר הזה") מוכרח להיות לאחרי היציאה ("בהוציא את העם") ממצרים, במעמד ומצב של חירות.

וזהו גם הטעם שחג הפסח, "זמן חרותנו", הוא לפני חג השבועות, "זמן מתן תורתנו", שמורה גם על הקדימה במעלה וחשיבות — כי, כדי שיוכל להיות "זמן מתן תורתנו" כפי רצונו של נותן התורה, הרי זה דוקא כשנמצאים במעמד ומצב של בני חורין.

לב. והביאור בזה — יובן בהקדם ביאור החידוש שנפעל במ"ת: ידוע¹⁸⁶ שקיום המצוות קודם מ"ת לא פעל שינוי בדבר הגשמי שבו נתקיימה המצוה שיהפוך להיות חפצא דקדושה. — אמנם בשעת מעשה נתקיימה מצוה על ידו, אבל לאח"ז נשאר הדבר הגשמי כמקודם (כמו המקלות שעל ידם פעל יעקב ענין התפילין, כדאיתא בזהר¹⁸⁷, שלאח"ז לא נשארה קדושה במקלות).

וזהו הטעם שאברהם הוצרך לומר "שים נא ידך תחת ירכי" (אע"פ שזהו היפך הצניעות), "לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה"¹⁸⁸, ולא הי' בידו חפץ של מצוה, מלבד המילה שנצטווה עלי' — דלכאורה אינו מובן: כיון ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר¹⁸⁹ עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'"¹⁷⁹, כולל גם שניות לעריות¹⁹⁰, שמזה מובן שלא זו בלבד שלמד תורה, אלא גם קיים את כל המצוות, כמו אכילת מצה (כמ"ש¹⁹¹ "ומצות אפה ויאכלו") וכיו"ב, הרי הי' יכול ליטול חפץ אחר של מצוה? — אך הענין הוא, שע"י קיום המצוות לפני מ"ת לא נשתנה החפץ הגשמי באופן שיוכלו להשתמש בו לצורך שבועה בנקיטת חפץ¹⁹².

וזהו מה שנתחדש במ"ת — שאז בטלה הגזירה כו"¹⁹³, ונפעלה ירידת העליונים למטה ועליית התחתונים למעלה, ובאופן ד"אני המתחיל"¹⁹³, ומאז נעשה קיום המצוות באופן שהדבר הגשמי שבו מתקיימת המצוה נעשה חפצא דקדושה, ולכן יכולים להשבע בנקיטת חפץ של תפילין או ס"ת.

והענין בזה — שרוחניות וגשמיות מצד עצמם, הנה כל אחד מהם

186) ראה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך. 191) וירא יט, ג ובפרש"י.
 187) ח"א קסא, ב ואילך. 192) ראה גם תו"מ חס"ב ריש ע' 194.
 188) חיי שרה כד, ב ובפרש"י. 193) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.
 189) תולדות כו, ה. ועוד.
 190) פרש"י עה"פ.

הוא "עולם" בפ"ע, ואי אפשר שיתחברו יחדיו, שזהו תוכן הגזירה שעליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה, ולכן, גם כשמקיימים מצוה, הרי זה באופן שהדבר הגשמי הוא רק "אמצעי" שעל ידו ניתן לקיים מצות הכנסת אורחים (כמו ה"קמח סולת" 194) וכיו"ב; ואילו במ"ת בטלה הגזירה ונעשה חיבור רוחניות עם גשמיות — שענין זה הוא רק ביכלתו של הקב"ה, שכיון שברא את העולם באופן שיש גזירה שעליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה, בכחו לבטל את הגזירה — כמו שגם קודם מ"ת, הנה ע"י ציווי הקב"ה על המילה, "בריתי בבשרכם לברית עולם" 195, נעשה הבשר הגשמי דבר שבקדושה. זוהי הכוונה של מ"ת — לפעול בגשם העולם לשנותו כו', ועד שהתורה "לא בשמים היא" 196, אלא ניתנה למטה בארץ דוקא, במעמד ומצב ש"למצרים ירדתם" ו"יצר הרע יש ביניכם" 74, ושם — לעשות מחול קודש, שהדבר הגשמי יהי' חפצא של קדושה שיוכלו להשתמש בו עבור שבועה בנקיטת חפץ.

לג. ועפ"ז מובן החילוק בין קודם מ"ת ולאחרי מ"ת בנוגע לענין החירות:

שעבוד מצרים (היפך ענין החירות) "בחומר ובלבנים גו'" 197 הו"ע שמייגע את הגוף. ולכן, קודם מ"ת, שעדיין לא היתה העבודה לפעול בגשם העולם, כולל גם הגוף הגשמי, לבררו ולזככו כו', אלא הגשם הי' רק אמצעי שלפי שעה יוכלו לקיים על ידו עניני תומ"צ, אזי הי' יכול להיות לימוד התורה גם במעמד ומצב של שעבוד הגוף.

אבל לאחרי מ"ת, שכל ענינו לפעול בגשם העולם והגוף כו' — הנה אם הגוף יהי' תחת סבלות מצרים, הרי זה בסתירה לפעולה של מ"ת על הגוף, שתהי' לו מלוא האפשרות ובלשון הרמב"ם 198: "רשות לכל אדם נתונה כו', שנאמר 199 ראה נתתי לפניך היום את החיים" — "ובחרת בחיים" 200, בחירה חפשית] ללמוד תורה ולקיים מצוות כדבעי.

ועפ"ז מובן שההקדמה למ"ת היא ענין החירות, ולכן, קודם "זמן חרותנו" ל"זמן מתן תורתנו".

לד. וזהו המענה על כך ש"אכתי עבדי אחרוש אנן" — כיון

198) הלי' תשובה פ"ה ה"א-ג.

199) נצבים שם, טו.

200) שם, יט.

194) וירא יח, ו.

195) לך לך יז, יג.

196) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

197) שמות א, יד.

שע"י לימוד התורה נעשים בן חורין, כמאמר רז"ל²⁰¹ "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה": אין דרך אחרת להיות בן חורין אלא ע"י לימוד התורה, ולאידך גיסא, אם הוא לומד תורה, הרי הוא בן חורין. וכמובן גם ממ"ש בירושלמי²⁰² על הפסוק²⁰³ "לא-ל גומר עלי", שכאשר ב"ד מעברים את השנה אזי בתולי' חוזרין, כיון שהתורה היא בעה"ב על מציאות העולם, וע"פ פס"ד התורה נקבעת מציאות העולם. ולהעיר שזהו ענין שנוגע לא רק בזמן הש"ס, אלא מצינו זאת גם בדורנו:

מספרים על הגאון הרגצ'ובי²⁰⁴ — שחי בדורנו — שבהיותו תחת השלטון של ממשלת רוסיה קיבל פעם ידיעה בנוגע לחיוב תשלום מסים, ולאחרי שנכדו הסביר לו (במענה לשאלתו) איזה סוג מס דורשים ממנו, מס-הכנסה וכיו"ב, אמר, שהוא ישלם רק את סוג המס שחייב לשלם ע"פ פסק התורה ש"דינא דמלכותא דינא"²⁰⁵, ואילו סוג המס שאינו חייב לשלם ע"פ פסק התורה, לא ישלם.

הנכד, שהי' רגיל בכגון-דא ("ראַגאַצ'אַב'סקע אַיינפאַלן"), שמע את הדברים, והלך לעסקיו.

ולאחרי כמה ימים, הגיע מכתב מהממשלה אודות שינוי בתשלום במסים, והתברר, שדורשים רק את סוג המסים שבהתאם לפס"ד שלו!

ובכן: ממאורע זה, שאירע בימינו אלו, רואים, שכאשר יהודי לומד תורה עד שנעשה מציאות אחת עם התורה, שנקראת "תורתו"²⁰⁶, אזי בכחו לשנות את מציאות העולם ע"פ פס"ד התורה, וזאת, מבלי הבט על מעמדו ומצבו — בזמן ש"עבדי אשורוש אנן" או בזמן שביהמ"ק קיים.

וענין זה שייך לכל אחד מישראל, דכיון שהחיוב דלימוד התורה הוא על כל אחד מישראל בלי יוצא מן הכלל, הנה גם עליו נאמר "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", ולכן, אם רק ירצה להתנהג ע"פ תורה, הן בנוגע ללימוד התורה והן בנוגע לקיום המצוות, יש לו נתינת כח להיות "בן חורין", כולל גם "בן חורין" מהמעמד ומצב ד"עבדי

תשמ"ב ח"ב ע' 621. תשמ"ז ח"א ע' 61.
 (205) גיטין יו"ד, ב. וש"נ. וראה
 אנציקלופדי' תלמודית בערכו (כרך ז ס"ע
 רצה ואילך). וש"נ.
 (206) תהלים א, ב. וראה ע"ז יט, א.

(201) אבות פ"ו מ"ב.
 (202) כתובות פ"א ה"ב. וש"נ.
 (203) תהלים נו, ג.
 (204) ראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ה
 ס"ו (התוועדיות תשמ"ה ח"ג ע' 1833).
 מוצאי ש"פ בראשית תש"מ. התוועדיות

אחשורוש אנן", כי, גם אחשורוש, העמידו הקב"ה רק כדי שיהי' "שבט אפי"207, וכאשר יהודי עוסק בתורה אזי אין צורך ב"שבט אפי".

וזוהו הענין ד"זמן חרותנו" קודם ל"זמן מתן תורתנו" — שצריך לידע שבנוגע לענין התומ"צ נמצאים תמיד במעמד ומצב של חירות.

וגם כשנמצאים בזמן הגלות — הנה כיון שלא מרצוננו גלינו כו', וענין הגלות אינו אלא בנוגע לגוף אבל לא בנוגע לנשמה כו'208, מוכרחים אנו לקיים התומ"צ גם בזמן ומעמד ומצב הגלות (לאחרי שהקב"ה התחשב ולא חייב אותנו בכמה ענינים שאי אפשר לקיימם בזמן הגלות), ובודאי נותנים לנו את ה"חירות" הדרושה לקיים תומ"צ מתוך התגברות על כל הענינים המבלבלים, ועד כדי כך, שיש ענינים שחייבים לקיימם מתוך מס"נ (מבלי להתחשב ב"דינא דמלכותא"209), וכאשר הכוונה היא להעביר על הדת, אזי החיוב דמס"נ הוא על כל הענינים210.

לה. וההוראה בפשטות בחיי היום יום:

ובהקדים מאמר תמוה במכילתא211: "לא ניתנה תורה .. אלא לאוכלי המן" — דלכאורה אינו מובן212: הרי "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין וכו'" (כמ"ש הרמב"ם213), ולא רק אוכלי המן?!

אך הביאור בזה — שכדי שלימוד התורה יהי' כדבעי, הנה כיון ש"שמעתא בעא צילותא"214, ללא בלבולים כו', צריך להעמיד את עצמו במעמד ומצב של אוכלי המן, שלא היו להם טרדות ודאגות מעניני העולם (כמו מזון או כיבוס וגיהוץ הבגדים כו'); והרשות נתונה לכל אדם שבשעה שלומד תורה יוכל לסלק מעצמו את כל הדאגות כאילו אינן בעולם כלל!

ובאופן כזה עליו להתנהג בכל יום — החל מדין השו"ע215 שקודם התפלה אסור לאכול ולשתות, ועאכו"כ שאסור לעסוק בעניני מסחר, ולאחרי התפלה — ללכת "מבית הכנסת לבית המדרש"216 ללמוד תורה, ורק לאח"ז — "הנהג בהן מנהג דרך ארץ"217, שזהו סדר ההנהגה עבור

210. ראה גם תו"מ חע"א ע' 210. וש"נ.

211. הלי' ת"ת פ"א ה"ח.

212. מגילה כח, ב. וש"נ.

213. ראה שו"ע אדה"ז או"ח ספ"ט ס"ד

ואילך. וש"נ.

214. ראה שם רסקנ"ה. וש"נ.

215. ברכות לה, ב.

207. ישע"י יו"ד, ה ובפרש"י.

208. ראה שיחת ג' תמוז תרפ"ז (סה"ש

תרפ"ז ס"ע 169 ואילך). וש"נ.

209. ראה ישיחות חה"פ תש"ג סנ"ח

(סה"ש תש"ג ע' 83).

210. ראה רמב"ם הלי' יסוה"ת רפ"ה.

תושו"ע יו"ד רסקנ"ז.

211. ר"פ בשלח. שם טז, ד.

רוב בני אדם, כמארז"ל²¹⁷ "הרבה עשו כרבי ישמעאל" ("הנהג בהן מנהג דרך ארץ") ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי ("אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו', תורה מה תהא עלי' אלא .. מלאכתך נעשית על ידי אחרים") ולא עלתה בידן".

ולא לחשוב שכדי שיוכל להקדים לצאת לעסקיו, מוטב לו למהר ולחטוף את התפלה, ולוותר על הכוונה בתפלה (לא רק כוונה פרטית בחלקים מסוימים בתפלה²¹⁸, אלא אפילו הכוונה הכללית ד"דע לפני מי אתה עומד"²¹⁹, שבלעדה הרי זה כמו שלא התפלל²²⁰), או לוותר על תפלה בציבור (באמרו, שתפלה בציבור היא עבור מי שהולך בטל... אבל לא עבור מי שצריך לעסוק במסחר כו'), ולהתפלל ביחיד עכ"פ בזמן שהציבור מתפללים²²¹.

ועד"ז בנוגע להליכה מבית הכנסת לבית המדרש — שלא לחשוב שמוטב לו לחפש שיעור קל, כמו ב"עין יעקב", שלא יצטרך להתרכז בשכלו, והיינו, שאע"פ שהוא במעמד ומצב ששייך להשתתף בשיעור לעיונא, מ"מ, כיון שמחשבתו טרודה בעניני המסחר, והרי אי אפשר לחשוב שתי מחשבות בבת אחת (כמ"ש הראב"ד²²²), לכן מוטב להשתתף בשיעור שבו אין צורך לאמץ את כח המחשבה; או להסתפק בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, בה בשעה שמצד מעמדו ומצבו חייב ללמוד הרבה יותר²²³.

ועד"ז בנוגע לקיום המצוות — שטרדת מחשבתו בעניני מסחר כו' לא תפריע לו לברך "אשר קדשנו במצוותיו וצווננו" מתוך כוונה כללית שרצונו לקיים ציווי הקב"ה.

וכללות הענין בזה — שבשעה שלומד תורה ומקיים מצוות צריך להיות במעמד ומצב של בן חורין, ללא טרדות המבלבלים כו', בדוגמת אוכלי המן.

לו. והכח על זה לוקחים מיצי"מ בחג הפסח:

למרות שבנ"י היו במעמד ומצב של קושי השעבוד, ובאופן שאפילו עבד אחד לא הי' יכול לברוח משם²²⁴ — הנה כשמשה בא ואמר

(222) הל' פרה אדומה פ"ז ה"ג. וראה שם רסע"ג בקו"א סק"ג. וש"נ.

(223) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ג ואילך. וש"נ.

(224) מכילתא יתרו יח, יא. פרש"י שם, ט.

(218) ראה שם ס"ס ס"ה. וש"נ.

(219) ראה שם כח, ב.

(220) ראה תו"מ חכ"ט ס"ע 47 ואילך.

וש"נ.

(221) ראה שם ס"צ ס"י. וש"נ.

להם בשליחותו של הקב"ה: "פקד פקדתי אתכם"²²⁵, אזי "ויאמן העם"²²⁶, ועד כדי כך הי' אצלם תוקף האמונה והבטחון בהקב"ה שיוציא אותם מהגלות, ש"ויקדו וישתחוו"²²⁶ על הבשורה הטובה.

וזוהי הוראה לכל הדורות שלאח"ז, שגם כשנמצאים במדינה קשה ותחת מלך קשה²²⁷, ובדרך הטבע לא רואים איך יכולים לעסוק בתומ"צ ללא בלבולים — הנה על זה באה ההוראה מ"ימי צאתך מארץ מצרים", שגם אז לא הי' מקום בדרך הטבע ליציאה ממצרים, ואעפ"כ, "כיון שהגיע הקץ לא עיכבן המקום כהרף עין"²²⁸, ועד"ז גם עכשיו, שבבוא הזמן שצריך ללמוד תורה, אזי נעשה "בן חורין", כך, שלא יהיו לו שום בעיות מצד הגוי שנמצא מחוץ הימנו, וצריך רק להתמודד עם ה"גוי אשר בקרבך"²²⁹.

וענין זה מודגש בזמני הימים טובים, שאז יש ליהודי פחות דאגות... ומזה נמשך בכל ימות השנה, בנוגע ללימוד התורה וקיום המצוות ללא דאגות.

ובפרטיות יותר יש בכל יו"ט הענין המיוחד שהוא בבחי' "זהיר שפי": בחג השבועות נמשך ענין התורה על כל השנה כולה באופן ש"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים"²³⁰, ובחג הפסח נמשך ענין החירות על כל השנה.

וכאשר יהודי מחליט בחג הפסח בנוגע לענין החירות, הנה "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה"²³¹, וכידוע הפירוש בזה²³² שהקב"ה מסייע ומזמין ססוכ"ס יומשך במעשה בפועל (נוסף על השכר — "לפום צערא אגרא"²³³ — על זה שלא התפעל מהחושך כפול ומכופל דזמן הגלות).

ועי"ז מקרבים את הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יקויים היעוד²³⁴ "וגר זאב עם כבש גוי" — הן כפי הפירוש שכותב הרמב"ם²³⁵

230) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ב. וש"נ.

231) קידושין מ, א.
232) ראה סה"מ תש"ב ע' 87.
233) אבות פ"ה מכ"א. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ג סה"ו.
234) ישע"י יא, ו.
235) הל' מלכים רפי"ב. וראה לקמן סל"ז ואילך.

225) שמות ג, טז.

226) שם ד, לא.

227) פרש"י יתרו שם, יו"ד.

228) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

229) ראה שבת קה, ב. תו"א בראשית ב,

ב. לקו"ת תבוא מב, ב. דרושי שמע"צ צ, ד.

קובץ מכתבים לתהלים אהלי יוסף יצחק ע'

218. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ז ע' ער. שם

ע' ג.

שזהו "משל וחידה", שמורה "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר", שבכללות הו"ע ביטול שעבוד מלכיות, והן כפשטות הענינים, ועד לקיום היעוד¹¹⁷ "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

* * *

לז. האמור לעיל אודות ההפטרה דאחרון של פסח שבה מדובר אודות היעודים דלעתיד לבוא, "וגר זאב עם כבש וגו'", ו"מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" — קשור גם עם המדובר²³⁶ אודות דברי הגמרא בסיום מסכת כתובות: "עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות כו'", שזהו בהתאם לשינויים שיהיו בעולם בביאת משיח. המשך הדברים,

— לשיטת הרמב"ם²³⁵ ש"וגר זאב עם כבש" הוא "משל וחידה", י"ל שגם "עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות" הוא משל, שעמי הארץ יהיו תלמידי חכמים;

הטעם שלא הקשו על שיטת הרמב"ם מהסוגיא דשבת²³⁷, שלאחרי מאמר רבן גמליאל "עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת", "ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש"²³⁸, אמר לי' בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק אחוי לי' כמיהין ופטירות כו'", שמזה משמע שהכוונה במאמר ר"ג היא (לא משל, אלא) כפשוטם של דברים; ודיוק הלשון "שיטענו" (ולא שיעשו) פירות", שמורה שאין זה גידול רגיל של האילן, כי, אף שבתחלת הבריאה היו כל האילנות עצי פרי, מ"מ, לאחרי חטא עה"ד בטל לגמרי טבעם הקודם (ולכן מותר להרכיב ב' מיני אילני סרק), שלכן, טעינת הפירות לעת"ל תהי' בבחי' שינוי מנהגו של עולם²³⁹ —

נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א²⁴⁰, ונדפסה בלקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

לח. ויש להוסיף בהמבואר לעיל²³⁶ שגם לשיטת הרמב"ם²⁴¹ ש"אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", אבל "עולם

(236) שיחת י"א ניסן סכ"ב ואילך (לעיל 29 ואילך). וש"נ.
 (237) ל, סע"ב.
 (238) קהלת א, ט.
 (239) ולכן, בזמן הזה אין מקום לחשש
 ש"מהרה יבנה ביהמ"ק ויאמרו אשתקד כו" (ר"ה ל, א. וש"ג) — כיון שטעינת הפירות לעת"ל היא מציאות חדשה.
 (240) משיחות חודש ניסן שנה זו.
 (241) שם ה"ב.

כמנהגו נוהג", בהכרח לומר, שבימות המשיח תהי' תקופה נוספת שבה יהי' חידוש מעשה בראשית, החל מהחידוש דתחיית המתים:

באגרת תחיית המתים²⁴² כותב הרמב"ם שמ"ש בספר הי"ד שהיעודים ד"וגר זאב עם כבש" וכיו"ב הם "משל וחידה" — "אין דברינו זה החלטי כו'", שהרי לא נודע לו ענין זה בנבואה, או במסורת וקבלה מהנביאים כו', אלא שיטתו היא — שיש להשתדל עד כל שאפשר לפרש הדברים בדרך הטבע, ולא בדרך נס, אא"כ ישנו ענין שאי אפשר לפרשו בדרך הטבע, ובהכרח לומר שזהו ענין של נס.

ולדוגמא: בנוגע לענין ד"וגר זאב עם כבש .. ארי' כבקר יאכל תבן"²⁴³ — אין הכרח לפרש כפשוטו, שלא כדרך הטבע,

— ואדרבה: בסיום הענין נאמר¹¹⁷ שהסיבה לכך ש"לא ירעו ולא ישחיתו" היא "כי מלאה הארץ דעה את ה'", והרי לא שייך לומר שהזאב או הארי', שאינם שייכים כלל להבנה והשגה, יבינו ציווי הקב"ה כו', ובגלל זה יפסיקו לטרוף כו'²⁴⁴. ועכצ"ל שזהו משל בנוגע לאומות העולם כו' —

אלא אפשר לפרש גם ע"פ דרך הטבע — שבימות המשיח יהי' בעולם ריבוי מזון ביותר, שלכן לא יצטרכו בעלי-חיים לטרוף בכדי להשיג מזון. וכפי שמביא מדברי אריסטו, שבארץ מצרים ממעטים בעלי-חיים להזיק זל"ז, בגלל שיש להם שפע מזון ע"י הנילוס כו'.

ואעפ"כ מוסיף ומסיים, שאם הכוונה היא כפשוטו, יהי' זה מופת שיראה בהר הבית בלבד, כלשון הכתוב¹¹⁷: "בכל הר קדשי", וע"ד מ"ש במשנה¹⁷² ש"לא הזיק נחש ועקרב בירושלים".

ובכל אופן, בנוגע לתחיית המתים, שזהו א' מ"ג העיקרים — הרי בהכרח לומר שתהי' תקופה נוספת בימות המשיח (לאחרי ההתחלה באופן שעולם כמנהגו נוהג) שבה יהי' שינוי וחידוש במעשה בראשית, החל מתח"מ, שאין לך שינוי וחידוש גדול מזה.

לט. ואדרבה — דוקא לשיטת הרמב"ם הענין דתח"מ הוא תקופה נוספת בימות המשיח גופא:

ובהקדים הפלוגתא הידועה בין הרמב"ם והרמב"ן בנוגע לתכלית השכר²⁴⁵,

ש"פ אחרי סכ"ז (לקמן ע' 152 ואילך).

(242) אות ו'.

(245) נסמן בהערות 62-63 — בלקו"ש

(243) ישע"י שם, ז.

(244) לשלימות הענין — ראה שיחת שבפנים.

ששיטת הרמב"ם היא שתכלית השכר הוא (לא בתחה"מ, אלא לאח"ז) בעולם הבא, לנשמות בלא גופים, באופן ש"אין בו לא אכילה ולא שתי' כו" 246 (ומה שמצינו בדברי חז"ל²⁴⁷ שתהי' הסעודה דלויתן ושור הבר כו' — הרי זה בנוגע לזמן שלפנ"ז שבו תהי' עדיין הנשמה מלובשת בגוף).

וביאור טעם הדבר — דכיון שהגוף מורכב מד' יסודות, הרי ע"פ הכלל ש"כל המחובר מארבעה יסודות .. אי אפשר שלא יפרד להן²⁴⁸, לא יתכן שהגוף ישאר בקיומו לעולם, ועכצ"ל, שתכלית השכר הוא בעולם הבא, לנשמות בלא גופים.

[ומה שמצינו באדה"ר שלולי חטא עה"ד הי' חי לעולם — הרי זה ענין מיוחד בנוגע לאדה"ר שגופו הי' יציר כפיו של הקב"ה²⁴⁹, משא"כ גוף טבעי של ילוד אשה כו', בהכרח שיתפרד ליסודות שממנו הורכב כו'].

אמנם, שיטת הרמב"ן²⁴⁵ היא שתכלית השכר הוא בעולם התחי', לנשמות בגופים דוקא, אלא שאז יהי' הגוף באופן שישאר בקיומו, כיון שלא יהי' מורכב מד' היסודות שיצטרך לחזור ולהפרד כו', כמו גוף טבעי שנתהווה מטיפת האב לאחר שהייתה ט' חדשים בבטן האם כו', שהרי תחה"מ תהי' לאחרי שלא ישאר מהגוף כי אם העצם לזו²⁵⁰, ובאופן נסי יקרום עור וגידים כו' (ע"ד המסופר בהפטרות שבת חול המועד סוכות אודות העצמות היבשות²⁵¹), ע"י טל תחי' כו'.

ועפ"ז:

לשיטת הרמב"ן שתחה"מ הוא תכלית השכר — הרי זה יכול להיות לאחרי ימות המשיח, כך, שאין הכרח לומר שבימות המשיח גופא יש ב' תקופות;

אבל לשיטת הרמב"ם שתכלית השכר הוא בעולם הבא, לנשמות בלא גופים, והיינו, שלאחרי תחה"מ יגיע הזמן של פירוד הנשמה מהגוף, ואז יהי' תכלית השכר לנשמות ללא גופים — בהכרח לומר שתחה"מ (שתהי' לפני שלימות השכר) היא חלק מימות המשיח (שתהי' במשך "שלושה דורות"²⁵², כמ"ש הרמב"ם²⁵³ ש"המשיח ימות וימלוך בנו תחתיו

(245) ראה שם פכ"ח, ג. ויק"ר רפי"ח.

ועוד.

(251) יחזקאל לז, ד ואל"ך.

(252) סנהדרין צט, א.

(253) פיהמ"ש לסנהדרין ר"פ חלק (ד"ה

ועתה אחל).

(246) רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב.

(247) ב"ב עד, ב ואל"ך. פסחים ק"ט, ב.

ויק"ר פי"ג, ג. ועוד.

(248) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד ה"ג.

(249) ראה ב"ר פכ"ד, ה. ועוד.

ובן בנו", אלא שבתחילת ימות המשיח (לאחרי סיום זמן הגלות, כשיעמוד מלך מבית דוד כו' ויכוף כל ישראל וכו'²⁵⁴) יהי רק ביטול שעבוד מלכיות, ועדיין עולם כמנהגו נוהג, ולאח"ז תהי' תקופה נוספת בימות המשיח שבה יהי' חידוש במעשה בראשית, החל מהענין דתחה"מ.

מ. ויה"ר שבקרוב ממש נזכה לקיום היעוד שבסיום המסכת: "עתידין אילני סרק .. שיטענו פירות",

— עי"ז ש"בקולו תשמעו"¹¹⁹, בנוגע ל"מאי פירי מצוות"²⁵⁵, שגם אלו מבניי שעד עתה היו בבחי' אילני סרק שאינם עושים פירות — יעשו פירות (מצוות), וכאשר יהי' מעמד ומצב זה אצל רוב בניי, "לפי שהעולם נידון אחר רובו"²⁵⁶, אזי "עתידין אילני סרק .. שיטענו פירות" גם כפשוטו —

ויקייים גם מ"ש בהתחלת המסכת: "בתולה נישאת ליום הרביעי", ר"ת לבנה²⁵⁷, שקאי על בניי ש"מונין ללבנה"²⁵⁸, ועי"ז נעשה התיקון²⁵⁹ לחסרון הלבנה שאירע ביום הרביעי כו'²⁶⁰, כביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

* * *

מא. מהענינים העיקריים בהגדה הוא — "והגדת לבנך"⁹⁶, ובאופן ש"כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, אחד חכם וכו'"¹¹.

כלומר: התורה אינה מסתפקת לומר באופן סתמי שהיא מדברת כנגד כל הבנים (שאז אפשר לומר שזהו לפי שעומדים עדיין לפני "ויגדלו הנערים", "זה פירש כו' וזה פירש כו'")⁶⁹, אלא מדגישה שהיא מדברת "כנגד ארבעה בנים" (כשם שכמה ענינים בחג הפסח הם במספר ארבעה, כמו ד' כוסות שכנגד ד' לשונות של גאולה, כנ"ל (סי"א)), ולא עוד אלא שמוסיפה לפרט "אחד חכם וכו'" (כנ"ל ס"ב) — גם הבן שהוא היפך

(259) ועד שמצד גודל ענין הנישואין — מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי (ללמוד תורה או) לישא אשה (רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט).
(260) ראה תולעת יעקב בסופו סד"ה סוד ברכת נישואין — הובא באוה"ת ויחי שסא, ב.

(254) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
(255) סוטה מו, סע"א.
(256) קידושין מ, ריש ע"ב.
(257) הובא בס' מטעמים (ווארשא תרמ"ז) ערך חו"כ אות מג (בשם מפרשים).
(258) סוכה כט, א.

החכם (ע"ד שמצינו בנוגע לד' המינים שבחג הסוכות, מהאחרון שיש בו גם טעם וגם ריח, עד לערבה שאין בה לא טעם ולא ריח²⁶¹).

מב. ובפרטיות יותר:

מחד גיסא, הנה גם כשמדובר אודות בן חכם, שיודע פרטי הענינים ד"עדות חוקים ומשפטים", ושואל רק על זה ש"צוה ה' אלקינו אתכם"²⁶² — לא מסתפקת התורה במשנ"ת בתורה שבע"פ, אלא מאריכה במענה לבן חכם בתורה שבכתב, אף שבה כל אות מדוייקת ומחושבת, ועד שמיטור של אות אחת בפ' משפטים למדים כל פרק השואל²⁶³, ואפילו מכל קוץ שבה למדים תילי תילין של הלכות!

[ולהעיר גם ממ"ש הרמב"ם באגרת תחה"מ²⁶⁴ הטעם שמזכיר הענין דתחה"מ בדברים מעטים, ולמה לא נזכרה תחה"מ בתורה (כי אם ברמז, כפי שמצינו בגמרא²⁶⁵ "מניין לתחיית המתים מן התורה"), ורק אחרי כן ספרו לנו הנביאים (כמו דניאל²⁶⁶) מה שהודיעם ה' כו].

וטעם הדבר — לפי שהגישה לילדים היא באופן שונה מאשר למבוגרים: בנוגע למבוגרים אפשר לערוך חשבונות כו', אלא שצריך רק להבטיח שיהי' זה חשבון צדק ולא מרומה; אבל בנוגע לילדים — צריך ליתן הסבר ברור ומדוייק, ולומר זאת בשפה המוכנת לילד, ובאופן שאפילו צדוקי יודה בזה ולא יקשה קושיות.

ומאידך גיסא, מתעסקת התורה גם עם בן שהוא היפך החכם, אף שלכאורה יכולים לחשוב: אולי "לא מתאים" שהתורה תתעסק עמו, להזכיר את שאלתו ולהשיב עלי'.

ולא עוד אלא שסדר הדברים בהגדה הוא — שהמענה לבן היפך החכם הוא מיד לאחר המענה לבן חכם!

— ישנו אמנם הביאור²⁶⁷ שזהו לפי שגם הרשע הוא חכם, אלא ש"חכמים המה להרע"²⁶⁸, אבל, התואר חכם שמופיע בתורה שייך על מי שהוא חכם באמת, כך, שמקומו של הרשע הי' צריך להיות בסוף. ואעפ"כ, נקבע מקומו מיד לאחר החכם.

265 (265) סנהדרין צ, ב ואילך.

266 (266) יב, ב.

267 (267) אבודרהם — הובא בהגש"פ עם

לקוטי טעמים ומנהגים ע' יו.

268 (268) ירמ' ד, כב.

261 (261) ויק"ר פ"ל, יב.

262 (262) ואתחנן ו, כ. וראה רד"ה כי ישאלך

די"א ניסן (לעיל ע' 3). וש"נ.

263 (263) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח,

רע"א. ברכה צה, ד.

264 (264) אות ז ואילך.

ומהטעמים בזה — לפי שאצל כל אחד ישנו תמיד הענין ד"לב כסיל לשמאלו"²⁶⁹, וצריך להבטיח תמיד שיהי' במעמד ומצב ד"לב חכם לימינו"²⁶⁹.

מג. וזהו אחד הלימודים שלוקחים מחג הפסח על כל השנה כולה: אין לסמוך על כך שכיון שהילד הוא בן חכם, בעל תכונות טובות, אין צורך להשתדל ו"להפוך עולמות" כדי לשלחו דוקא לשיבה, שבה לומדים ללא תערובת, וללא לימודי חול, ולא משנה אפילו אם ילמד יחד עם גויים, להבדיל, ובמכ"ש מהנעשה אצל הגדולים... זוהי ההוראה שלמדים מההגדה — שאדרבה, איפכא מסתברא; כיון שמדובר אודות ילדי ישראל, מאיזה סוג שיהי', צריכים להתעסק עמהם ולחנכם כדבעי, כך, שיהיו בטוחים שיהי' זה באופן ד"לשנה הבאה בירושלים".

יש לסמוך על הקב"ה, ולא לערוך חשבונות של בשר-ודם, שכיון שצריך לדאוג לפרנסתו, די בכך שילמד תורה שעות אחדות בשבוע ב"דיי סקול", ואח"כ ילך ל"קאָלעדזש" דוקא (ובפרט²⁷⁰ שעכשיו נתגלו כבר כל הענינים שקורים שם²⁷¹).

וע"י ההתעסקות עם כל ארבעת הבנים, ועד שפועלים שכולם יהיו במעמד ומצב של בן חכם — אזי יוצאים מהגלות ביחד עם כולם, "בבנינו ובבנותינו"¹²¹, "כימי צאתך מארץ מצרים"¹⁵, שאפילו יהודי אחד לא נשאר במצרים, וכך "אראנו נפלאות"¹⁵ בדור האחרון, בעקבתא דמשיחא, כשנצא לקבל פני משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

* * *

מד. בנוגע לאופן שבו היתה יציאת מצרים נאמר²⁷²: "הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי", ואיתא במכילתא²⁷³ שזהו "כאדם שהוא שומט את העובר", ועד"ז איתא בכתבי האריז"ל²⁷⁴ שבהיות בני" במצרים "היו ממש בתוך קרבם" (כמדובר כמ"פ²⁷⁵ שכל ענין בפנימיות התורה ישנו גם בנגלה דתורה — בגלוי או עכ"פ ברמז).

---

(269) קהלת יו"ד, ב. (270) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 43 ואילך. (271) חסר קצת (המו"ל). (272) ואתחנן ד, לד. (273) בשלח יד, ל. (274) שעה"פ שמות א, ח. (275) ראה גם תר"מ חע"א ע' 307. וש"נ.

והענין בזה — שבנ"י יצאו לא רק "מבין הגוים" (כהלשון שנאמר בכ"מ²⁷⁶), שמורה על השייכות ביניהם באופן של קירוב מקום, אלא יתירה מזה: "מקרב גוי", שמורה על השייכות גם באיכות ובתוכן כו', בדוגמת עובר ש"אוכל ממה שאמו אוכלת כו"²⁷⁷, ועד ש"עובר ירך אמו הוא"²⁷⁸. ומתאים גם ע"פ הלכה — שהרי לפני מ"ת הי' להם דין של בני-נח (לדעת רוב הפוסקים²⁷⁹).

וזהו ענין הגירות שנפעל ביצי"מ ומ"ת — כאמור לעיל (סל"א) שיצי"מ קשורה עם מ"ת, דכיון ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", ובזכות מ"ת יצאו ממצרים, נמצא, שיצי"מ היא טפל למ"ת, והרי זה בדוגמת "מכשירי מצוה"²⁸⁰, ולכן, קודם זמן מתן תורתנו מוכרח להיות זמן חרותנו — שנעשית מציאות חדשה של בני"י.

ודוגמתו בכל גיור — ש"גר שנתגייר כקטן שנולד דמי"²⁸¹, אלא שכל גיור הוא לאחרי שישנה כבר המציאות של בני"י בעולם, ואילו ביצי"מ ומ"ת נתחדשה כל המציאות של בני"י.

ולכן, מיצי"מ ומ"ת למדים דיני גירות: מילה וטבילה כו'⁹⁵. יש אמנם פרטי דינים בנוגע לקבלת המצוות שלמדים מהגיור של רות, אבל מעשה הגירות עצמו (לא המחשבה והדיבור שבו) — מילה וטבילה — למדים מיצי"מ ומ"ת, שכן, הגיור של רות הי' לאחרי שהיתה כבר המציאות של בני"י, ואילו ביצי"מ ומ"ת נתחדשה המציאות של בני"י.

וכללות הענין בזה — שנתחדשה בעולם מציאות שהקב"ה אומר עלי' "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר"²⁸², ועד שהשייכות של בני"י להקב"ה גדולה יותר מהשייכות של בן לאביו, כיי²⁸³, אע"פ ש"ברא כרעא דאבוה"⁷¹, הרי הבן נפרד מאביו ונעשה מהות בפ"ע, ואילו נשמת איש ישראל אינה נפרדת ממנו ית' כלל, רק כולא חד, ולכן יש חיוב של מס"נ על ציווי אבינו שבשמים, ולא כמו הבן שאינו מחוייב למסור נפשו עבור אביו, שהרי "חייך קודמין"²⁸⁴ (במכ"ש מזה ש"אבדתו קודמת"²⁸⁵).

ובדוגמת כללות החידוש דמ"ת שעליונים ירדו למטה כו' — לא

(276) יחזקאל לז, כא. ועוד.	(281) יבמות כב, א. וש"נ.
(277) נדה ל, ב.	(282) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
(278) גיטין כג, ב. ובכ"מ.	(283) ראה לקו"ת דרושי ר"ה סב, ד.
(279) ראה אנציקלופדי' תלמודית (כרך ג) ערך ב"נ בתחלתו (ס"ע שמח). וש"נ.	(284) ב"מ סב, א.
(280) שבת קלא, א. ועוד.	(285) שם לג, א.

רק בנוגע לנשמה (כפי שהי' גם קודם מ"ת), אלא באופן שחודר גם את הגוף, ועד שאפילו מצות מילה היא באופן שונה לאחרי מ"ת מכפי שהיתה לפני מ"ת, שלכן "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כו" (כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות²⁸⁶), ומה גם שלאחרי מ"ת ניתוספו במצות מילה כמה פרטים שלא היו קודם מ"ת (כמדובר פעם בארוכה²⁸⁷).

וכל זה מודגש ביותר בכוא הזמן המיוחד שבו חוגגים את יצי"מ בכל שנה — "זמן חרותנו", נוסף על הענין דיצי"מ שישנו בכל ימות השנה באופן של "פעולה נמשכת" מהפעם הראשונה.

מה. ובנוגע אלינו:

כאשר פוגעים בענין הגירות, עי"ז שמתערבים אנשים שאין להם מושג אפילו בא"ב של יהדות, ומצווים על שכיריהם ולקיטיהם לומר על לאו הן ועל הן לאו, היפך ממה שנקבע במ"ת — אזי פוגעים לא רק בענין חשוב בעולם, או בענין פרטי של תומ"צ, אלא מחריבים רח"ל את כל ענין היהדות!

אמרו רז"ל²⁸⁸: שבעה דברים קדמו לעולם, וא' מהם הו"ע התורה, ומחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, אפילו לתורה. ואילו כאן, רוצים לבלבל את כל המציאות של בני"י, עי"ז שנותנים לגוי תעודת-נייר — באותיות מרובעות עם סמל של מנורה בת שבעה קנים — שהוא יהודי (ונותנים לו אלפי דולרים מכספי צדקה שתרמו יהודים), ועוד מתגאים בכך ואומרים שזהו "הישג דתי", בה בשעה שאפילו "בר בי רב דחד יומא" מבין מהי התוצאה — שזה ענין שמביא לידי גילוי עריות עבודה זרה ושפיכות דמים²⁸⁹ רח"ל!

ומה שטוען שאין זה ענין של ג"ע ע"ז ושפ"ד, ובמילא לא צריך למסור נפשו על זה — הרי זה ענין של חילול השם ברבים שאין כמוהו! והגע עצמך: אפילו כדי להיות חבר באיגוד מסויים ב"מנהטן" — מעמידים תנאים מסויימים, ובודקים את השמות והחתימות — אם אין בהם זיוף וכו'; ואילו בנוגע לגיור, מודיעים ומכריזים, שלאחרי שניתנה תעודת-הנייר, אין רשות לאף אחד לחקור ולדרוש!...

הבטיחו שישלחו שליח למקום פלוני כדי להבטיח שהכל יתנהל

288 פסחים נד, א. ב"ר פ"א, ד.

286 חולין ספ"ז.

289 ראה גם תר"מ חס"ז ע' 198. וש"נ.

287 ראה גם תר"מ חנ"ז ע' 346. וש"נ.

כשורה. אבל כשהשליח הגיע לשם, ראה מיד שאין לו שום שליטה, ורק משתמשים בו כדי לומר שעכשיו הכל כשר וישר, ולכן עזב את המקום! וגם לאחרי שראו עכשיו שבין אלו שנרשמו בתור יהודים ישנו אחד שהוא צורר היהודים, נאצי וכו' וכו' ²⁹⁰ — מבטיח פלוני, שמתייצב נגד "דבר הוי' זו הלכה" ²⁹¹, שאותו גוי ישאר בראש הרשימה...

ועיקר העוולה היא מצד כל אלו שעומדים מסביב ושותקים, ולא עוד אלא שמוחאים כפיהם... אם בגלל שקיבלו שוחד של כבוד המדומה או ממון [כדאיתא בספרים בנוגע לשם המטבע "זוז", מלשון זוז ²⁹², שאינו מניח את האדם להשאר במקומו], או בגלל נאמנותם למפלגה... כיון שזה ענין שקשור עם המפלגה, אי אפשר לומר מאומה!

אבל הוא שוכח שהוא "מושבע ועומד מהר סיני" ²⁹³ עוד לפני שהושבע ע"י המפלגה!

ומה שאינו יכול לצאת נגד כדי שלא להסתכן באיבוד הפרנסה (כיון שמקבל משכורת ממנו) — כפי שאכן אירע שהי' יהודי אחד שהצביע נגד חוק "מיהו יהודי" (למרות מה שהובטח לו אם ישתתף עמם בהצבעה), ולא התביישו להעניש אותו וליטול ממנו את פרנסתו, ומוסיפים להתרות באלו שרוצים להצטרף ולחתום נגד החוק, שיטלו מהם את פרנסתם — הרי הוא בעצמו אומר בברכת המזון בכל יום שהקב"ה הוא "הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים"!

מו. ויה"ר שבעמדנו בחג הפסח, "זמן חרותנו", תהי' כבר הגאולה מהחושך כפול ומכופל, שהוא כמו החושך דמצרים שנאמר בו ²⁹⁴ "וימש חושך", "לשון ממשש בצהרים" ²⁹⁵, שהי' כפול ומכופל ועב עד שהי' בו ממש", שהיו יכולים למששו בידים.

ולא כמו ה"אשלי" שזוהי "אתחלתא דגאולה" ²⁹⁶; זהו מעמד ומצב של "מצרים" ("כל המלכיות נקראו ע"ש מצרים ע"ש שהם מצירות לישראל" ²⁹⁷) שלא הי' כמוהו; כזה רגש נחיתות בפני הגוי שלא הי' כמוהו — שכאשר הגוי נותן רשיון שיוכלו לרשום אותו בתור יהודי, הרי זה פועל הרגשת עליונות!

זהו חילול כל הקדוש לישראל, חושך כפול ומכופל, חושך

(290) ראה גם לעיל ס"ע 31 ואילך. וש"נ.

(291) שבת קלח, ב.

(292) ראה גם תנחומא מטות ו. במדב"ר

פכ"ב, ח.

וש"נ.

(293) ב"ר פט"ז, ד.

(294) יומא עג, סע"ב. וש"נ.

(294) בא י"ד, כא ובפרש"י.

(295) תבוא כח, כט.

(296) ראה גם ת"מ חע"א ס"ע 233.

שמעורב עם שוחד — השוחד בנוגע למיהו יהודי, והשוחד בנוגע לרבנות, וכעת עומדים להסתכסך עם הקב"ה בעצמו — עי"ז שמלמדים אודות "אותו האיש" רח"ל²⁹⁸; עד עכשיו ניסו לפגוע בישראל ואורייתא, ועכשיו — גם בקוב"ה!

ויה"ר שכשם שבמצרים הי' "וימש חושך" רק "שלוש ימים"²⁹⁹, ואח"כ היתה היציאה ממצרים באופן שאפילו יהודי אחד לא נשאר במצרים³⁰⁰ — הנה גם עתה יהי' כן. ובכל אופן, אלו שנאחזים בחושך, יהי להם אשר להם, אבל עכ"פ שלא יסירו מהדרך יהודים נוספים, ואפילו לא גויים. ולהעיר, שבליית ברירה יכולים להשתמש גם בטענה שאין לפגוע בגויים, כפי שאירע בשעה ששמעו שהותיקן כועס על כך שרושמים גויים בתור יהודים, שהתחילו להתלחש ולחפש עצות כיצד לרצות את הגוי!... ואע"פ שאין "ענין" לטעון שצריך לבטל זאת בגלל הותיקן, אבל אעפ"כ, כשמדובר אודות הצלה מצרה, יש לטעון ולומר: גם אם אינך מתפעל מהקב"ה — אולי תתפעל מהבוחרים שלך שתומכים בך בבחירות או מהרבנים שלך³⁰¹, ועכשיו העצה היא לדרוש זאת מצד ה"חוצה" — שגויים אינם מרוצים מזה, ולכן חייבים לעשות משהו!...

ויה"ר שיסתיים כבר החושך כפול ומכופל, ו"לכל בני ישראל יהי' אור במושבותם"³⁰² — ע"י ההנהגה ע"פ "דבר ה' זו הלכה" כפי שנמסר ע"י משה, "גואל ראשון הוא גואל אחרון"³⁰³,

— וכידוע הביאור בזה³⁰⁴, שאע"פ שמשה הוא משבט לוי, ומשיח הוא משבט יהודה, הנה בזמן הגאולה תתלבש נשמתו של משה בגופו של משיח —

שיוציא מהגלות את כל היהודים כהלכה, ובנוגע לכל הגויים שרימו אותם — הנה "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד"³⁰⁵, בקרוב ממש.

* * *

(303) ראה שמור"ר פ"ב, ד"ו. דבר ספ"ט. זח"א רנג, א. שעה"פ ויחי מט, יו"ד. תו"א משפטים עה, ב.

(304) ראה שעה"פ שם. וראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ז סכ"ה (תו"מ חמ"ט ע' 370). וש"נ.

(305) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם שבעה עה. 254.

(298) ראה גם לעיל ס"ע 69 ואילך. וש"נ. (299) בא שם, כב"כ ובפרש"י.

(300) ראה גם לעיל ריש ע' 51. וש"נ.

(301) בענין זה נזכר שגם כאשר הרב שלהם פוסק שאסור לסייע ברישום גויים כיהודים (ע"י ישיבתם בממשלה), הנה תוך כדי דיבור יוצאים בהכרזה שיעשו באופן אחר מדברי הרב, כיון שלא נתכוין לכך וכו'.

(302) ע"פ בא שם, כג.

מזו. ישנו ענין נוסף בהמשך להאמור לעיל (סמ"א) שסדר ההגדה מלמדנו הצורך להתעסק בחינוך הבנים — חלקה של האשה, עקרת הבית, בחינוך הבנים:

נוסף לכך שבשנים הראשונות, עד גיל שש שנים³⁰⁶, שייך ענין החינוך לגמרי לאשה, הנה גם בשנים שלאח"ז, ביכלתה של האשה להשפיע על חינוך הבנים עוד יותר מאשר הבעל.

ולדוגמא³⁰⁷: בנוגע לחשבונות שכליים אודות "תכלית", שכדי שבבוא הזמן יהי' לו כשרון לפרנסה, צריך לוותר על לימוד התורה בחלק מהיום, ולא להתרגל להנהגה שהיא שונה לגמרי מכל העמים — שטענה זו שייכת ונוגעת לאם יותר מאשר לאב — הנה כאשר האשה מוחלת על זה, ומדגישה שהעיקר אצלה שהילדים יגדלו באופן המתאים לבן אברהם יצחק ויעקב ובת שרה רבקה רחל ולאה — הרי בודאי שכן יקום!

וענין זה מודגש ביצי"מ (שזהו תוכנה של ההגדה) — כדאיתא במדרשי חז"ל³⁰⁸ ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים", החל מביטול גזירת פרעה דוקא ע"י הנשים — נוסף על המילדות העבריות³⁰⁹ — שהם חיזקו את האנשים לבטוח בהקב"ה ולידע שגזירת פרעה אינה נוגעת להם, אם רק יתנהגו ע"פ רצון ה', וכך העמידו את הדור ש"הם הכירוהו תחילה"³⁰⁸ — שדוקא אלו שנולדו בשדה, והקב"ה בעצמו זן אותם באופן ש"ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור"³¹⁰, הנה הם הכירוהו תחילה ואמרו "זה א"לי ואנוהו"³¹¹.

וסיפור זה, כמו כל סיפורי התורה, מהוה הוראה — איך להעמיד ילדים שיתנהגו ע"פ רצון הקב"ה, שאז יצייתו גם להוריהם, כשם שמצייתים לאביהם שבשמים.

וכך מעמידים "צבאות ה'", ויוצאים עמהם — "כבנינו ובכנותינו" — אל הגאולה האמיתית והשלימה, באופן ד"אראנו נפלאות"¹⁵.

* * *

מח. גאולה פרטית היא הקדמה לגאולה כללית, וכמו פרט בערך הכלל.

וכן הוא גם בנוגע לאלו שנגאלו לאחרונה מאחורי מסך הברזל —

309) שמות א, יז.

310) האזינו לב, יג.

311) בשלח טו, ב.

306) ראה עירובין פב, א"ב. וש"נ.

307) ראה גם תר"מ ח"ע ע' 295. וש"נ.

308) סוטה יא, ב. שמו"ר פ"א, יב.

אם כי לא כולם, אלא רק בכחי "הניצנים נראו בארץ"³¹² — שזו תהי' הקדמה לגאולה של כולם, אם באופן שבהיותם שם יוכלו להתנהג כרצונם, או ע"י שינוי מקום.

וגאולה זו, שהיא בכחי' כלל גדול או כלל קטן, תהי' הכנה לגאולת כל בני', הן בחוץ לארץ והן בארץ ישראל — להגאל מה"אל זר אשר בקרבך"²²⁹, ולבוא לגאולה האמיתית והשלימה "היום — אם בקולו תשמעו"¹¹⁹, שאז — "מיד הן נגאלין"³¹³, באופן ש"אתם תלוקטו לאחד אחד"³¹⁴ ע"י הקב"ה בעצמו [כמארז"³¹⁵ "לשעבר (ביצי"מ) אני ובית דיני הייתי מהלך לפניהם, שנאמר³¹⁶ וה' הולך לפניהם יומם (והרי כל מקום שנאמר וה', הוא ובית דינו³¹⁷)], אבל לעתיד לבוא אני לבדי, שנאמר³¹⁸ כי הולך לפניכם ה' ומאספכם גו'"], בקרוב ממש, ו"שמחת עולם על ראשם"⁴⁶.

* * *

מט. בנוגע ל"כינוס תורה" שייערך מחר — מסתמא יהי' זה בהשתתפות כולם. וההשתתפות שלי היא — בסיום על מסכת כתובות³¹⁹. ויהי' שיהי' זה באופן של "כינוסן של צדיקים" ש"הנאה להם והנאה לעולם"³²⁰.

ועי"ז ימשיכו חירות על השנה כולה — שמתוך חירות מכל הענינים המבלבלים יוכלו ללמוד תורה ולקיים מצוות, ולהתכונן לביאת משיח צדקנו, מתוך שמחה וטוב לבב.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' — ג"פ), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי".

לאחרי ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה — נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א בידו הק' לכל הנאספים מ"כוס של ברכה".

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "כי בשמחה תצאו".]

תרל"ז ח"ב ע' שפז ואילך. ע' תשטו ואילך).

(316) בשלח יג, כא.

(317) בא יב, כט ובפרש"י. ב"ר פנ"א, ב.

(318) ישעי' נב, יב.

(319) דלעיל סל"ז ואילך. וש"נ.

(320) סנהדרין עא, סע"ב (במשנה).

(312) שה"ש ב, יב.

(313) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(314) ישעי' כז, יב. וראה פרש"י נצבים ל,

ג.

(315) שמו"ר פ"ט, ו. וראה המשך וככה

תרל"ז פ"א ואילך. פקכ"ט ואילך (סה"מ